

ΑΠΟΨΕΙΣ - ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Τα Ανομολόγητα της “Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης”

Α. ΔΗΜΑΡΑ*

Οι γραμμές αυτές γράφονται λίγες μέρες πριν από την έναρξη της πιο σημαντικής δοκιμασίας των ρυθμίσεων που επέφερε στο εκπαιδευτικό μας σύστημα ο νόμος 2525/1997: των πανελλήνιων προαγωγικών εξετάσεων της Β΄ Λυκείου. Τώρα η συζήτηση (και η αγωνία) είναι για το πόσο “βατά” (κατά την τρέχουσα ορολογία) θα είναι τα θέματα, και πόσο αυστηρή η βαθμολογία. Και ενώ θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ευνόητη την επικέντρωση της προσοχής των παιδιών στα ζητήματα αυτά, δεν είναι το ίδιο εύκολο να ερμηνεύσει την απόλυτη σχεδόν σιωπή που περιβάλλει όλα τα άλλα, όσα συνδέονται με το νέο θεσμό: τις αλληπάλληλες περικοπές της ύλης, τις συνεχείς τροποποιήσεις του τρόπου που θα γίνει ο υπολογισμός της βαθμολογίας, την ασάφεια ως προς τις μελλοντικές επιπτώσεις των “αποτελεσμάτων”, κ.ά.δ.

Βέβαια η ηρεμία που επικρατεί στα ειδικά αυτά θέματα (τα οποία ωστόσο έχουν γενικότερη και καθοριστική σημασία, όπως θα προσπαθήσω να εξηγήσω) ταιριάζει με την έλλειψη ευρύτερης ενασχόλησης με τα εκπαιδευτικά, η οποία ακολούθησε την ανεξάντλητη (σπάνια σοβαρή και συνηθέστατα επιπόλαιη) διατύπωση απόψεων κατά τη διάρκεια των μαθητικών κινητοποιήσεων του περασμένου Χειμώνα. Θα περίμενε ωστόσο κανείς ότι στο διάστημα αυτό, σε απόσταση από εξάψεις, φανατισμούς και μαχητικές υπερβολές, θα αναπτυσσόταν ψύχραιμα ένας ευρύτατος προβληματισμός, όχι μόνο για τα αίτια που προκάλεσαν την τελευταία (ιδιαίτερα έντονη) αναταραχή, αλλά και για τα βαθύτερα χαρακτηριστικά του προβλήματος. Κι όμως, την απόσυρση των μα-

* Αλέξης Δημαράς, Σχολή Μωραΐτη, Ιστορικός της Εκπαίδευσης

θητών και των εκπαιδευτικών από τους δρόμους φαίνεται να συνόδευσε μια αντίστοιχη απραξία στον χώρο της ανάλυσης του φαινομένου.

Στις άπειρες ώρες των τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών συζητήσεων και στις άπειρες σελίδες του καθημερινού και του περιοδικού τύπου σπανιότατα εντοπίζονται πρωτοβουλίες σοβαρής ενασχόλησης με τα θέματα της εν εξελίξει “εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης” – οι ελάχιστες σοβαρές εξαιρέσεις (όπως το στοχαστικό κείμενο των Χαρίδημου Τσούκα και Δημήτρη Παπούλια στο *Βήμα της Κυριακής* (“Νέες Εποχές”) της 28 Φεβρουαρίου 1999, ή το ειδικό, πολύ διαφωτιστικό, ένθετο αφιέρωμα στην *Ελευθεροτυπία* της 27 Μαρτίου 1999 ή τα σχετικά διεισδυτικά κείμενα του Αντώνη Καρκαγιάννη στην *Καθημερινή*) απλώς επιβεβαιώνουν τον κανόνα. Και από την πλευρά των κομμάτων, τις κραυγές απελπισίας, την επιβολή έκτακτων συζητήσεων και τη διατύπωση μομφής για τον υπουργό διαδέχθηκε απόλυτη σιωπή για το θέμα-ούτε στο (επίμονο τότε) αίτημα για διακομματική συνεννόηση δόθηκε συνέχεια (είτε με τη συγκρότησή της είτε με επανάληψη του αιτήματος). Και μπορεί να προβλέψει κανείς ότι σύντομα, με μια νέα (ενδεχομένως συγκριτικά ασήμαντη) αφορμή θα ξαναρχίσουν με την ίδια οξύτητα και το ίδιο πάθος καινούριες συζητήσεις – από την ίδια, την προηγούμενη, βάση και με την ίδια έλλειψη στοιχείων και επιχειρημάτων.

Το φαινόμενο, βέβαια, δεν είναι ξένο προς τα νεοελληνικά δημόσια ήθη, και δεν αναφέρεται αποκλειστικά στα εκπαιδευτικά. Σε τούτα, όμως, έχει περισσότερη σημασία η ψύχραιμη και συστηματική διερεύνηση του προβλήματος, όχι μόνο γιατί σχετίζονται καθοριστικά με το μέλλον του τόπου, αλλά και γιατί είναι ιδιάιτερα περίπλοκα. Είναι συνεπώς εθνικά επικίνδυνες οι λύσεις που επιβάλλονται (και ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας του συστήματος επιτρέπει να επιβάλλονται) βεβιασμένα, παρορμητικά ή για την ικανοποίηση προσωπικών μικροφιλοδοξιών, και ιδίως χωρίς αναλύσεις, εμβαθύνσεις και εilikρινή διατύπωση στόχων και προθέσεων. Η κοινή πια, παγκόσμια διαπίστωση ότι στα εκπαιδευτικά ζητήματα δεν υπάρχουν λύσεις με διαχρονική ή δι-εθνική ισχύ. Ένας πρόσθετος, ελληνικός, λόγος που επιβάλλει ιδιαίτερα προσεκτικές προσεγγίσεις του εκπαιδευτικού ζητήματος είναι το βεβαρυμένο εθνικό παρελθόν τους: Η ιστορία της νεοελληνικής

εκπαίδευσης των τελευταίων 120 χρόνων αποτελείται από μια αδιάκοπη σειρά προτάσεων και αντιπροτάσεων, μέτρων και αντιμέτρων που παρέμειναν χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα και οδήγησαν απλώς στη διαιώνιση των προβλημάτων. Ο τρόπος, μάλιστα, με τον οποίο έχουν γίνει αυτές οι παλινδρομήσεις χωρίς φαντασία και χωρίς ερευνητικό υπόβαθρο, έχει οδηγήσει στη δημιουργία ενός φαύλου κύκλου μέσα στον οποίο κλείνονται διαχρονικά οι ίδιες λύσεις. Έτσι το θέμα που θεωρείται (από άγνοια ή περιφρόνηση της ιστορίας) ότι έχει γίνει τώρα καιρίο, η “απορρόφηση” των αποφοίτων της (Γενικής) Μέσης Εκπαίδευσης, αποτελεί βασικό άξονα των μεταρρυθμιστικών προτάσεων τουλάχιστο από τα τέλη της δεκαετίας του 1880. Έκτοτε εναλλάσσονται διαδοχικά οι ίδιες λύσεις. Μόνο στα χρόνια μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε ιδίως συνδυάστηκε με την πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και την ανάπτυξη των φροντιστηρίων, έχουν προταθεί ανάμεσα σε άλλα:

Το 1949 (με νομοσχέδιο του Κωνσταντίνου Τσάτσου) η κατάργηση των εισαγωγικών προς τα Πανεπιστήμια εξετάσεων με τη δημιουργία προπαιδευτικού έτους προσαρτημένου στο Γυμνάσιο (= Λύκειο) με δύο τμήματα (θεωρητικό και θετικό). Το σχέδιο προέβλεπε διαίρεση της Μέσης εκπαίδευσης σε δύο κύκλους (Προγυμνάσιο και Γυμνάσιο) και εξετάσεις: εισαγωγικές το Προγυμνάσιο (από το Δημοτικό), εισαγωγικές για το Γυμνάσιο, απολυτήριες από το Γυμνάσιο, εισαγωγικές για το Προπαιδευτικό έτος και απολυτήριες από αυτό.

Το 1952 (με νομοσχέδιο του Ι. Μιχαήλ - Γενικός Διευθυντής στο Υπουργείο Παιδείας ο Ε. Π. Παπανούτσος) ο περιορισμός του αριθμού των σχολείων του δεύτερου κύκλου (Γυμνασίων) με παράλληλη ορθολογική χωροταξική κατανομή τους, και σταδιακή, προοδευτική (σε έξι χρόνια) εφαρμογή των νέων μέτρων. Μετά την ολοκλήρωσή τους προβλέπεται “τελειότερα οργάνωσις” των απολυτηρίων εξετάσεων και δυνατότητα δημιουργίας προπαρασκευαστικής τάξεως για όσους στοχεύουν σε πανεπιστημιακές σπουδές. Το νομοσχέδιο δεν πρόλαβε καν να υποβληθεί στη Βουλή.

Ύστερα, και μάλιστα με ένα κενό δώδεκα χρόνων, με αφετηρία τη μόνη ουσιαστική αλλαγή στα 120 αυτά χρόνια (την καθιέρωση του “Ακαδημαϊκού Απολυτηρίου” το 1964, που μετέθεσε την επιλογή για την τριτοβάθμια εκπαίδευση από τους φορείς της

στις κεντρικές υπηρεσίες του Υπουργείου και στα στελέχη της δεύτερης βαθμίδας) άρχισε η μακρά σειρά των παραλλαγών χωρίς να θίγεται η φιλοσοφία του συστήματος.

Πάντως, χαρακτηριστική της ανακύκλωσης των λύσεων ήταν, ακόμη και το 1976, η σαφής πρόθεση της εκπαιδευτικής πολιτικής στο σημείο αυτό: Σκοπός της ήταν να “ενθαρρυνθή η στροφή προς την τεχνικήν και επαγγελματικήν εκπαίδευσιν και να περιορισθῇ ο αριθμός των αποφοίτων των Λυκείων, ανερχομένης ούτω της ποιοτικής στάθμης των φοιτώντων εις την ανωτάτην εκπαίδευσιν”. Για τον ίδιο σκοπό, άλλωστε, προέβλεπε εισαγωγικές εξετάσεις προς το Λύκειο και ελεύθερη πρόσβαση στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα εκείνων που θα κατάφεραν να αποκτήσουν το απολυτήριό του.

Ανάλογες παρατηρήσεις εγκλωβισμού σε φαύλους κύκλους μπορεί να κάνει κανείς για άλλα μείζονα θέματα όπως, λ.χ., η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής, οι διαδικασίες προκήρυξης, συγγραφής και έγκρισης των σχολικών βιβλίων ή η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.

Όλα αυτά δείχνουν πόσο αναγκαία θα ήταν μια συστηματική, βαθιά, απροκατάληπτη και συστηματική διερεύνηση των εκάστοτε προτεινόμενων παρεμβάσεων έτσι ώστε να μπορεί να αναγνωρίζεται η ύπαρξη πραγματικών καινοτομιών και να υπολογίζονται οι πιθανότητες επιτυχίας τους. Αλλά μια τέτοια νηφάλια προσέγγιση θα επέτρεπε και τη διάκριση της ρητορικής από τις πραγματικές προθέσεις των εισηγητών. Αυτή είναι η συζήτηση που δεν έγινε σε σχέση με τη “μεταρρύθμιση” που εξαγγέλθηκε το Καλοκαίρι του 1997 με το τεύχος *Εκπαίδευση 2000 - Για μια Παιδεία Ανοιχτών Οριζόντων* και άρχισε να υλοποιείται με τη δημοσίευση του νόμου 2525.

Με δεδομένη τη διάχυτη κοινή δυσφορία για τη λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά και με απόλυτη έλλειψη ακόμη και ενδείξεων (έστω και πλειοψηφικά, έστω και δημοσκοπικά) για τις πραγματικές προσδοκίες του κοινωνικού συνόλου και πλήρη απουσία ερευνητικών στοιχείων, και αυτή η συζήτηση πήρε τον παραδοσιακό χαρακτήρα. Με διαδοχικούς μονολόγους, “αταλάντευτες” θέσεις, “αδιαπραγμάτευτες” τοποθετήσεις, και την ξύλινη γλώσσα του κομματικού και του συνδικαλιστικού λόγου, η προσοχή επικεντρώθηκε στα επιμέρους, στα εντυπωσιακά και τα λει-

τουργικά. Έμεινε έτσι αδιερεύνητη η φιλοσοφία την οποία εκφράζουν τα νέα σχήματα, η ουσία, δηλαδή, των αλλαγών. Κι όμως αλλαγή, και μάλιστα ουσιαστική, στη φιλοσοφία του εκπαιδευτικού συστήματος υπάρχει στις “μεταρρυθμιστικές” παρεμβάσεις.

Οι εισηγητές τους –ευλόγως αφού πρόκειται για ιδεολογικό αναπροσανατολισμό– φρόντισαν να κρατήσουν τη συζήτηση μακριά από το θέμα και να την επικεντρώσουν σε άλλα, πιο πρόσφορα για το συνθηματολογικό επίπεδο, αλλά και πολύ πιο αόριστα ζητήματα (“ελεύθερη πρόσβαση στα πανεπιστήμια”, “ανάβαθμιση του Λυκείου”, “καλλιέργεια της γενικής μόρφωσης” κ.ά.ό. Αλλά εδώ η ευθύνη είναι μεγάλη και από την πλευρά των σχολιαστών: Όπως άλλοτε, όταν το γλωσσικό ζήτημα ήταν σε έξαρση (το 1910, το 1917, το 1931 ή και αμέσως μετά τον Πόλεμο) που οι δημοτικιστές παρασύρονταν από τους καθαρολόγους σε συζητήσεις αποκλειστικά γλωσσικού χαρακτήρα και δεν προέβαλαν τις πραγματικές ιδεολογικές διαφορές τους, έτσι και τώρα όλοι αναλώθηκαν στις εκφάνσεις, και αγνόησαν την ουσία. Υπέκυψαν έτσι και σε όσους έχουν συμφέρον να κολακεύουν τις ευεξήγητες αλλά όχι πάντα δικαιολογημένες φιλοδοξίες των άμεσα εμπλεκομένων (μαθητών και γονέων) για πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και να διαιωνίζουν την (καλλιεργημένη από μακρά παράδοση και ποικίλα συμφέροντα) ταύτιση του πανεπιστημιακού πτυχίου με υποχρέωση του Κράτους να εξασφαλίσει επαγγελματικά τον κάτοχό του.

Αυτή τη φορά, όμως, οι προθέσεις ήταν καθαρά και απλά διατυπωμένες. Τόσο απλά ώστε δεν τους δόθηκε η σημασία που τους ταίριαζε: Στο *Εκπαίδευση 2000* η διατύπωση και η διάκριση δεν μπορούσε να είναι σαφέστερες ως προς τον σκοπό του θεσπιζόμενου Ενιαίου Λυκείου:

Εκτός από την παροχή “γενικής παιδείας υψηλού επιπέδου” το Ενιαίο Λύκειο αναγγέλλεται ότι θα προσφέρει επίσης (δεύτερο εδάφιο) “τις απαραίτητες γνώσεις και όλα τα εφόδια που απαιτούνται για τη συνέχιση των σπουδών στην επόμενη βαθμίδα” καθώς και (τρίτο εδάφιο) “δεξιότητες που θα επιτρέπουν [στους μαθητές του] μετά την έξοδό τους από το λύκειο να έχουν πρόσβαση, ενδεχόμενα με κάποια ειδικευση ή κατάρτιση, στη σύγχρονη αγορά εργασίας” (οι υπογραμμίσεις δικές μου). Στο νόμο, μάλιστα, ο στόχος γίνεται ακόμη σαφέστερος: το τρίτο εδάφιο στο κεί-

μενο του τεύχους αναδιατυπώθηκε και έγινε απόλυτο: το “επιτρέπουν” έγινε “διευκολύνουν” και απαλείφθηκαν το (γλωσσικά ανατριχιαστικό) “ενδεχόμενα” και το (λογικά περιττό) “σύγχρονη” (αγορά). Και αυτολεξεί στον νόμο:

Σκοπός του Ενιαίου Λυκείου είναι:

- α. Η παροχή γενικής παιδείας υψηλού επιπέδου.
- β. Η ανάπτυξη των ικανοτήτων, της πρωτοβουλίας, της δημιουργικότητας και της κριτικής σκέψης των παιδιών.
- γ. Η προσφορά στους μαθητές των απαραίτητων γνώσεων και εφοδίων για τη συνέχιση των σπουδών τους στην επόμενη εκπαιδευτική βαθμίδα και
- δ. Η καλλιέργεια στους μαθητές δεξιοτήτων που θα τους διευκολύνουν την πρόσβαση ύστερα από περαιτέρω εξειδίκευση ή κατάρτιση στην αγορά εργασίας.

Με άλλα (εξίσου απλά) λόγια το Ενιαίο Λύκειο, πέρα από την παροχή γενικής μόρφωσης υψηλού επιπέδου, θα έχει αποκλειστικό σκοπό να προετοιμάζει όσους πρόκειται να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και κανέναν άλλο: Όσοι αποβλέπουν σε άμεση μεταλυκειακή επαγγελματική απασχόληση θα πρέπει μετά την αποφοίτησή τους να παρακολουθήσουν σε άλλα ιδρύματα προγράμματα ειδίκευσης ή κατάρτισης. Έτσι η περιγραφή των στόχων του *Ενιαίου* Λυκείου αναιρεί την επωνυμία του, αφού θα υπηρετεί μόνο το ποσοστό εκείνο των αποφοίτων Γυμνασίου που θα σχεδιάζει να ολοκληρώσει την εκπαίδευσή του σε ΑΕΙ ή ΤΕΙ. Οι άλλοι (ενδεχομένως οι πολλοί) θα φοιτήσουν στα επίσης νεοϊδρυόμενα Τεχνικά και Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (τα οποία προφανώς όχι άκριτα) ο νομοθέτης δεν τα ονομάζει *Λύκεια* αλλά ούτε καν *Σχολεία*.

Η τομή φαίνεται ακόμη καθαρότερα αν συγκριθούν οι στόχοι αυτοί με εκείνους που περιείχε το καταργούμενο με τη “μεταρρύθμιση” σχετικό νομοθετικό πλαίσιο, ο νόμος 1566 του 1985, το οποίο προέβλεπε έξι διακριτούς τύπους Λυκείου (Γενικό, Κλασικό, Τεχνικο-επαγγελματικό, Πολυκλαδικό, Αθλητικό, και Μουσικό). Καθένα από τα έξι έχει τον ειδικό στόχο του αλλά περιγράφεται και ένας κοινός σκοπός που αναλύεται σε έξι σημεία. Τα παραθέτω αυτούσια για να είναι ευκολότερη η σύγκριση:

“Το λύκειο επιδιώκει την ολοκλήρωση των σκοπών της εκπαίδευσης. Ιδιαίτερα βοηθεί τους μαθητές:

- α). Να κατανοούν βαθύτερα την κοινωνική πραγματικότητα, να κάνουν σωστές επιλογές για τις παραπέρα σπουδές και την επαγγελματική τους αποκατάσταση και να διαμορφώνουν το χαρακτήρα και την προσωπικότητά τους έτσι, ώστε να εντάσσονται αρμονικά στο κοινωνικό σύνολο και να συμβάλουν στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της πατρίδας.
- β). Να συνειδητοποιούν τη βαθύτερη σημασία του ορθόδοξου χριστιανικού ήθους και της σταθερής προσήλωσης στις πανανθρώπινες αξίες και να κατανοούν τη σπουδαιότητα του δημοκρατικού διαλόγου και της συμμετοχής σε συλλογικές δραστηριότητες.
- γ). Να αποκτούν βαθύτερη και ουσιαστικότερη γνώση και αυτογνωσία, ώστε να αντιμετωπίζουν με κριτικό και δημιουργικό πνεύμα τη ζωή, την επιστήμη, την τέχνη και τον ελληνικό και παγκόσμιο πολιτισμό.
- δ). Να αναπτύσσουν τον προβληματισμό τους με τη μελέτη και τη βαθύτερη γνώση των ιστορικών γεγονότων (ελληνικών και παγκόσμιων) και της ιστορίας της τέχνης και της επιστήμης.
- ε). Να εμπλουτίζουν το γνωστικό και γλωσσικό τους εξοπλισμό και να αναπτύσσουν το αισθητικό τους κριτήριο και την ποιότητα της καλλιτεχνικής τους έκφρασης.
- στ). Να εμποδώνουν τις κινητικές ικανότητες και κλίσεις μέσα από συγκεκριμένες αθλητικές δραστηριότητες και να αποκτούν αθλητικές συνήθειες που αναβαθμίζουν την ποιότητα της ζωής τους.”

Προκύπτει σαφώς η τελείως διαφορετική προσέγγιση, και πάντως πουθενά (ούτε ειδικότερα για το Γενικό Λύκειο) δε γίνεται αναφορά σε προετοιμασία για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Άσχετα και ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο εξελίχθηκαν τα πράγματα, η πρόθεση του νομοθέτη είναι καθαρή ως προς την εξασφάλιση της αυτονομίας του Λυκείου. Το ίδιο πνεύμα, άλλωστε, εξέφραζε και η πρόταση για το Εθνικό Απολυτήριο – και αυτή είναι η βαθιά ιδεολογική διαφορά του από τις λύσεις που τελικά επεκράτησαν: *Λυκειακή* εκπαίδευση (ως βαθμίδα διαμόρφωσης προσωπικότητας και πολιτικής αγωγής) για όλους όσοι συνέχιζαν τις σπουδές τους μετά το Γυμνάσιο, και ισότιμη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (έστω και με “κλειστό αριθ-

μό” θέσεων, έστω και ανταγωνιστικά) για τους αποφοίτους όλων των τύπων λυκείου σε άμεση συνάρτηση με τον κύκλο σπουδών που είχαν επιλέξει.

Αλλά τώρα είναι προφανές ότι οι σχεδιαστές της “μεταρρύθμισης” κατέχονται από την ψύχωση των προβλημάτων που δημιουργεί η πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, και δεν τους απασχολεί τίποτε άλλο: Βασικός (και μοναδικός) στόχος τους αποδεικνύεται πως είναι η τήρηση της δημαγωγικής υπόσχεσης ότι οι απόφοιτοι λυκείου θα εισάγονται σε ΑΕΙ και ΤΕΙ χωρίς εξετάσεις ή, με διαφορετική διατύπωση, ότι θα υπάρχει μια θέση σε ΤΕΙ ή ΑΕΙ για κάθε απόφοιτο Λυκείου.

Από την ψύχωση προκύπτουν και όλα τα άλλα αξιοκατάκριτα:

- ♦ οι αποσιωπήσεις (λ.χ. ότι η ύπαρξη μιας θέσης στα ΑΕΙ/ΤΕΙ δεν σημαίνει και τη θέση που επιθυμεί ο υποψήφιος),
- ♦ οι παραπλανήσεις (λ.χ. ότι η εξίσωση αποφοίτων λυκείου και θέσεων στην τρίτη βαθμίδα δε θα γίνει τόσο με αύξηση του αριθμού των θέσεων όσο με περιορισμό του αριθμού των αποφοίτων),
- ♦ τα τεχνάσματα (λ.χ. τα Προγράμματα Σπουδών Επιλογής που είναι ολοφάνερο ότι προορίζονται πρωτίστως ως “πίσω πόρτα” για όσους αποκλείονται κατά τις κανονικές διαδικασίες επιλογής),
- ♦ η αδιαφορία για τις συνέπειες (αφού, λ.χ., από πουθενά δεν προκύπτει πώς θα αμβλυνθεί η αντίληψη ότι πτυχίο σημαίνει και θέση εργασίας και πώς θα αντιμετωπισθούν διεκδικήσεις που συνδέονται με την αντίληψη αυτή),
- ♦ οι αποκρύψεις (λ.χ. ότι τα Εκκλησιαστικά είναι τα μόνα εξειδικευμένα Λύκεια που θα εξακολουθήσουν να λειτουργούν),
- ♦ οι αποκλεισμοί (λ.χ. η έλλειψη μέριμνας στο Ενιαίο Λύκειο για τα παιδιά που έχουν ιδιαίτερες κλίσεις και ενδιαφέροντα στους καλλιτεχνικούς κλάδους ή τον αθλητισμό και στο προηγούμενο σχήμα καλύπτονταν από τα Μουσικά και τα Αθλητικά Λύκεια,
- ♦ η περιφρόνηση των επιπτώσεων (όπως λ.χ. εκείνων που θα επιφέρει η εξαφάνιση των καλλιτεχνικών μαθημάτων από το πρόγραμμα του Λυκείου - θυσία στις γνωστικές απαιτήσεις των ΑΕΙ/ΤΕΙ),
- ♦ και πάνω απ’ όλα η απόκρυψη ότι το νέο σχήμα έχει χαρακτήρα καθαρά αριστοκρατικό σε αντίθεση με το προηγούμενο που εξέφραζε σαφείς τάσεις εκδημοκρατισμού.

Οι λύσεις που προκρίθηκαν για το νέο σχήμα δεν είναι καθαυτές βλαβερές για τον τόπο. Εκείνα που είναι αναμφισβήτητα βλαβερά (και ως λύση αλλά και ως κυβερνητική τακτική) είναι η κουτοπονηριά, η απόκρυψη των πραγματικών προθέσεων του νομοθέτη με την αφελή προσδοκία ότι ο ιδεολογικός προσανατολισμός του δεν θα γίνει αντιληπτός. Χαρακτηριστική (γιατί είναι πολύ πιθανό να εκφράζει ικανοποίηση), είναι από την άποψη αυτή και η έλλειψη κάθε κυβερνητικού σχολιασμού για τον συγκριτικά τεράστιο αριθμό των μαθητών που στράφηκε προς τα ΤΕΕ, και οι οποίοι, ως μελλοντικοί πολίτες, θα έχουν στερηθεί τα αγαθά της αγωγής και της “υψηλού επιπέδου” γενικής μόρφωσης την οποία προσφέρει το Λύκειο.

Η λεγόμενη “Δεξιά” τουλάχιστον, όταν το 1976, νομοθετούσε, όπως είπαμε, με απαράλλακτες μεταρρυθμιστικές προθέσεις, είχε το πολιτικό θάρρος να ξεκαθαρίσει ότι η “ελεύθερη πρόσβαση στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα” θα στηριζόταν σε “περιορισμό του αριθμού των αποφοίτων Λυκείου”, που θα εξασφαλιζόταν με “εισαγωγικές (προς αυτό) εξετάσεις”. Η “Δεξιά” δεν πέτυχε τότε το στόχο της γιατί, όπως γνωρίζουμε, η κοινωνία αν δεν μπορεί να επιβάλει τις λύσεις που επιθυμεί, έχει ωστόσο τους μηχανισμούς και εξασφαλίζει συμμαχίες που της επιτρέπουν να εξουδετερώνει όσα δεν είναι σύμφωνα με τις προσδοκίες της. Απρόβλεπτα - και συχνά ανεπαίσθητα. Μένει να δούμε αν, πώς και τότε με τη νέα τακτική των ανομολόγητων προθέσεων θα εκδηλώσει τις αντιρρήσεις ή την παραδοχή της.

Η Προϊούσα Υπονόμευση του Δημόσιου Πανεπιστημίου¹

Ν. ΘΕΟΤΟΚΑΣ*

Καθ' όλη τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, επιστροφές νέων δεδομένων σωρεύονται στους πανεπιστημιακούς θεσμούς και

* Νίκος Θεοτοκάς, Επ. Καθ. Παντείου Πανεπιστημίου

μεταβάλλουν άρδην την κατάσταση στα ελληνικά ΑΕΙ. Εν σιωπή, φαίνεται να έχουν δημιουργηθεί οι προϋποθέσεις ενός νέου θεσμικού πλαισίου οργάνωσης και λειτουργίας της καθ' ημάς πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Οι κυβερνητικές ρυθμίσεις μοιάζουν ασυνάρτητες ή περιορισμένες σε επιμέρους θέματα και το Υπουργείο Παιδείας αρνείται ακόμη να τις συνδέσει ρητώς με ένα γενικό σχέδιο αναμόρφωσης της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Στην πράξη, ωστόσο, ένας καταγιγισμός νομοθετημάτων, υπουργικών αποφάσεων, προεδρικών διαταγμάτων και εγκυκλίων ακυρώνουν συστηματικά ή σχετικοποιούν τις προβλέψεις του ισχύοντος Νόμου Πλαισίου. Ο Νόμος για την απασχόληση των οργανικά ενταγμένων διδασκόντων σε ΤΕΙ και ΑΕΙ, τα ΠΣΕ, τα Μεταπτυχιακά Προγράμματα και η ίδρυση νέων Τμημάτων μέσω του Ε-ΠΕΑΕΚ, το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, τα Διατμηματικά Πτυχία εξειδίκευσης, η δυνατότητα μεταφοράς Οργανικών Θέσεων από Τμήμα σε Τμήμα του ίδιου ΑΕΙ, όλα αυτά μαζί με το γεγονός της δραματικής μείωσης των δημοσίων πόρων χρηματοδότησης των ΑΕΙ δίνουν ένα αδρογράφημα της νέας κατάστασης που διαμορφώνει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση η κρατούσα νεοφιλελεύθερη πολιτική.

Το κύμα αθρόας ίδρυσης νέων Τμημάτων-που χαρακτηρίσε τη δεκαετία του 1990-δεν είχε ως μόνο αρνητικό επακόλουθο την αυτονόμηση και νομιμοποίηση πλήθους μικρών βαρονιών, ισχυρών ή αδύναμων. Η μεγίστη συνέπεια αφορά στο γεγονός ότι θεσμοθετήθηκε ένα νέο είδος πανεπιστημιακού πτυχίου με άκρως συγκεχυμένες κατευθύνσεις και αμφίβολη επιστημονική ή επαγγελματική φυσιογνωμία. Ενδεικτικά, ενώ δεν έχουμε αυτοτελή Τμήματα Φιλοσοφίας, Γεωγραφίας ή έχουμε μόνο ένα αυτοτελές Τμήμα Ιστορίας και ένα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, ιδρύθηκε μεγάλος αριθμός Τμημάτων που θεραπεύουν αυτοδύναμες, υποτίθεται, επιστήμες όπως, λόγου χάριν, η Κοινωνική Θεολογία, η Νοσηλευτική, η Διαιτολογία, η Γεωργική Βιολογία και Βιοτεχνολογία, η Φυτική Παραγωγή, η Ζωική Παραγωγή, η Στατιστική και Ασφαλιστική, η Επιχειρησιακή Έρευνα και Μάρκετινγκ, η Τεχνολογία και τα Συστήματα Παραγωγής, η Οικιακή Οικονομία, η Κοινωνική Πολιτική, τα ΜΜΕ, οι Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές, η Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη κ.λ.π. Σήμερα, το πανεπιστημιακό Τμήμα και το αντίστοιχο πτυχίο δεν αντιστοι-

χούν πλέον αυτονόητα “στο γνωστικό αντικείμενο *μίας* επιστήμης”². Το γεγονός αυτό έχει συμβάλει στη νομιμοποίηση της λογικής της κατάρτισης που, πλέον, τείνει να υποκαταστήσει τις πανεπιστημιακές σπουδές. Πολλά από τα σημερινά Τμήματα αντιστοιχούν στο γνωστικό αντικείμενο ενός Τομέα ή και ενός μαθήματος.

Το *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*, μια εξαιρετικά γόνιμη ιδέα που ακυρώθηκε κατά την εφαρμογή της στα καθ’ ημάς, συμβάλλει κι αυτό στην παραγωγή νέων πτυχίων Τυποτολογίας. Μεταξύ άλλων, παρέχονται πανεπιστημιακά πτυχία Σπουδών στον Ελληνικό Πολιτισμό, Σπουδών στον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό, Διοίκησης Επιχειρήσεων και Οργανισμών, Φυσικών Επιστημών γενικώς κ.λ.π. Η προοπτική είναι να έχει ολοκληρωθεί στο *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο* η λειτουργία τριάντα Προγραμμάτων Σπουδών αντίστοιχων κατευθύνσεων.

Τέλος, τα περίφημα Προγράμματα Σπουδών Επιλογής (ΠΣΕ), προβλέπουν την παραγωγή σωρείας νέων πτυχίων σε “επιστήμες” όπως οι Νοτιοανατολικές Σπουδές, ο Κινηματογράφος, Τηλεόραση και Νέες Τεχνολογίες, η Τεχνολογία και ο Πολιτισμός, η “ουσιολογική Εκπαίδευση, η Διαχείριση Ανθρωπίνων Πόρων και Διοίκηση, οι Εφαρμοσμένες Επιστήμες Διοίκησης, η Αγροτική Οικονομία, η Μηχαντρονική και Ιατρική Τεχνολογία, η Τεχνολογία Υλικών και Κατασκευών, η Ιατρική Βιοχημεία, η Ανθρώπινη Απόδοση και Υγεία κ.ο.κ.

Σήμερα, βρισκόμαστε ενώπιον ενός νέου κύματος ίδρυσης πανεπιστημιακών Τμημάτων υποτιθέμενης υψηλής εξειδίκευσης, σε αντικείμενα που δύσκολα κατατάσσονται σε αυτοτελείς επιστημονικούς κλάδους όπως, λόγου χάριν η Λογιστική και Χρηματοοικονομική, τα Φοροτεχνικά, η Διοικητική Επιστήμη και Τεχνολογία, η Διοίκηση Επιχειρήσεων, η Επιστήμη των Υλικών, η Επιστήμη και Τεχνολογία Υλικών, οι Βιολογικές Εφαρμογές και Τεχνολογίες, η Τεχνολογική Εκπαίδευση, η Διαχείριση Ενεργειακών Πόρων, οι Βαλκανικές Σπουδές, η Διαχείριση Ανθρωπίνων Πόρων κ.ο.κ.

Ταυτοχρόνως, τα παλιά Τμήματα, που το ΥΠΕΠΘ αποκαλεί “συμβατικά”, αποδυναμώνονται από διδάσκοντες, από οργανικές θέσεις, από δημοσίους πόρους. Το νέο πανεπιστήμιο είναι προσανατολισμένο στην κατάρτιση δίχως βασικές εγκύκλιες επιστημονικές σπουδές.

Η άποψη ότι τα υπερεξειδικευμένα πτυχία θα επιτρέψουν την είσοδο όλων των κατόχων τους στην αγορά εργασίας, εξωραϊζει με ελάχιστα πειστικό τρόπο, τα αίτια της προϋούσης ανεργίας. Πέραν αυτού, όμως, η άποψη αυτή είναι επικίνδυνη για τις ίδιες τις πανεπιστημιακές σπουδές, την ποιότητα και το μέλλον τους. Για να εξειδικευθεί κάποιος, θα πρέπει πρώτα να έχει σπουδάσει επαρκώς την επιστήμη στην οποία θα ειδικευθεί. Επιστημονική εξειδίκευση δεν σημαίνει κατάρτιση σε δεξιότητες ή τεχνικές που απαιτεί ή που φαντάζεται κανείς ότι απαιτεί σήμερα η αγορά. Στην εποχή μας, τέτοιες δεξιότητες απαξιώνονται με απίθανα γοργούς ρυθμούς. Εκείνος που μπορεί να ανανεώνει γνώσεις και δεξιότητες είναι μόνον ο πτυχιούχος που έχει σπουδάσει σε βάθος την επιστήμη του, που έχει κατακτήσει τις εγκύκλιες γνώσεις, τα εργαλεία και τις αρχές της. Τα υπερεξειδικευμένα πτυχία είναι τίτλοι μίας χρήσης-ή και καμίας. Στην πράξη, ένα ρηχά εξειδικευμένο πτυχίο δεν έχει πραγματικό αντίκρισμα στην αγορά εργασίας. Τι δουλειά θα κάνει ο κάτοχος πτυχίου Διαχείρισης Ανθρώπινων Πόρων, Διαχείρισης Ενεργειακών Πόρων, Ανθρώπινης Απόδοσης και Υγείας, Βαλκανικών Σπουδών, Ελληνικού Πολιτισμού, Διαιτολογίας κ.ο.κ.; Τι δουλειά θα κάνει ο χρήστης μιας τεχνολογίας αιχμής που, στα τέσσερα ή πέντε χρόνια που διαρκούν οι σπουδές του είναι ήδη πεπαλαιωμένη και επαγγελματικά απαξιωμένη;

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της δεκαετίας που φεύγει αφορά την κρίση στην οποία έχει περιέλθει ο πανεπιστημιακός επαγγελματισμός. Η αρχή έγινε με την άρνηση του ΠΑΣΟΚ να περιλάβει στον Νόμο Πλαίσιο ρητές διατάξεις για την πλήρη και αποκλειστική απασχόληση των μελών ΔΕΠ. Ακολούθησαν τα κύματα των Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων που άλωσαν, κυριολεκτικά, τα ΑΕΙ μετατρέποντας πανεπιστημιακούς σε επιχειρηματίες, σε στελέχη ή υπαλλήλους επιχειρήσεων. Η βασική έρευνα, η εγκύκλια διδασκαλία και η διδασκαλία της έρευνας (αυτό που είναι, δηλαδή, το ουσιαστικό περιεχόμενο των προωθημένων προπτυχιακών σεμιναρίων και των μεταπτυχιακών σπουδών) κατάντησαν πάρεργα ή ασχολίες κάποιων καθυστερημένων αναχρονιστών. Ακόμα χειρότερα, οι μηχανισμοί διαχείρισης των προγραμμάτων αναδείχτηκαν σε κόμβους άρθρωσης πελατειακών δικτύων που αναδεικνύουν Προέδρους Τμημάτων και Πρυτανικές Αρχές, που παρεμβαίνουν

στις εκλογές μελών ΔΕΠ, που εξαγοράζουν τη φοιτητική ψήφο. Επιπλέον, η εισβολή των πρωτοφανούς ύψους χρηματοδοτήσεων του ΕΠΕΑΕΚ για την ίδρυση ΠΣΕ, Προγραμμάτων Μεταπτυχιακών Σπουδών και νέων Τμημάτων συμπλήρωσε τα μέτρα εξαγοράς της πανεπιστημιακής δεοντολογίας και της διάλυσης του πανεπιστημιακού επαγγελματισμού.

Τη χαριστική βολή έδωσαν οι νεοφιλελεύθερες προβλέψεις για την απασχόληση και το νέο μισθολόγιο (Ν.2530/97), με τις οποίες νομιμοποιείται η εξωπανεπιστημιακή απασχόληση και η κατά βούληση άσκηση *ελευθερίου επαγγέλματος* από μέλη ΔΕΠ των ΑΕΙ και ΕΠ των ΤΕΙ που θεωρούνται “πλήρους απασχόλησης”. Οι κάθε είδους ιδιωτικού χαρακτήρα αποδοχές των μελών ΔΕΠ εισπράττονται υποχρεωτικά μέσω του *Ειδικού Λογαριασμού για την Αξιοποίηση Κονδυλίων των ΑΕΙ*, από τον οποίον παρακρατείται 15% ανά αμοιβή χρηματοδοτούμενων ερευνητικών προγραμμάτων, 20% για αμοιβή κάθε είδους έργου και 30% ανά αμοιβή από άσκηση ελευθερίου επαγγέλματος. Πρέπει να σημειωθεί ότι, λόγω της στενότητας στη δημόσια χρηματοδότηση των ΑΕΙ, αρκετά Ιδρύματα φαίνεται να ενθαρρύνουν την εξωπανεπιστημιακή απασχόληση των μελών ΔΕΠ, ώστε να αντλούν πόρους μέσω του Ειδικού Λογαριασμού.

Άλλο σημαντικό στοιχείο που συνθέτει τη σημερινή κρίση των ΑΕΙ έχει να κάνει τη δραματική μείωση των δημοσίων πόρων. Προ διετίας ήδη, οι συνολικές δημόσιες και κοινοτικές χρηματοδοτήσεις για τα ΑΕΙ και ΤΕΙ είχαν συρρικνωθεί σε λιγότερο από 0,7% επί του Α.Ε.Π.-όταν στις χώρες του ΟΟΣΑ, το ανάλογο ποσοστό είναι, κατά μέσο όρο, υπερδιπλάσιο. Πρέπει να σημειωθεί ότι, το Μάρτιο 1999, το ΥΠΕΠΘ ανακοίνωσε στη Σύνοδο των Πρυτάνεων την πρόθεση περικοπής κατά δύο τρίτα περίπου του Λογαριασμού Δημοσίων Επενδύσεων των ΑΕΙ. Παράλληλα, οι προγραμματισμένες θέσεις ΔΕΠ των λειτουργούντων Τμημάτων έχουν κι αυτές περικοπεί κατά δύο τρίτα. Οι “οικονομίες” αυτές μεταφέρονται πλασματικά ως “εθνική συμμετοχή” στο ΕΠΕΑΕΚ, που πλέον χρηματοδοτεί καθ’ ολοκληρίαν τα ΠΣΕ, τα Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών, το Ανοικτό Πανεπιστήμιο και την ίδρυση νέων Τμημάτων ΑΕΙ και ΤΕΙ. Κοντολογίς, το Ελληνικό Δημόσιο, έχοντας υποκαταστήσει τους πόρους των Δημοσίων Επενδύσεων από τις κοινοτικές χρηματοδοτήσεις, παραιτεί-

ται από κάθε δυνατότητα αυτοτελούς στρατηγικού σχεδιασμού για την Ανώτατη Εκπαίδευση.

Δυστυχώς, τα ανωτέρω δεν συνιστούν παρά συμπτώματα της ζοφερής κατάστασης που τείνει να εγκαθιδρυθεί στα Ελληνικά ΑΕΙ. Η διαφαινόμενη προοπτική είναι το αυτοχρηματοδοτούμενο Πανεπιστήμιο, που αναζητά πόρους από την αγορά, από δίδακτρα, από ίδιες επιχειρηματικές δραστηριότητες, από τις παρακρατήσεις αμοιβών των μελών ΔΕΠ που ασκούν ελεύθεριο επάγγελμα. Ήδη, με εξαίρεση τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Πατρών, η Σύνοδος των Πρυτάνεων έχει συναινέσει απολύτως στην καταβολή διδάκτρων από τους φοιτητές των Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών. Και, δυστυχώς, έπεται συνέχεια. Τα πρώτα δείγματα της νέας λογικής που πρυτανεύει στους κυβερνητικούς σχεδιασμούς για το μέλλον των πανεπιστημίων έχουν κατατεθεί εμπράκτως στο λεγόμενο πρόγραμμα “διεύρυνσης της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης”: Πρόκειται για τα ΠΣΕ, τα Μεταπτυχιακά του ΕΠΕΑΕΚ και τις διαδικασίες ίδρυσης των νέων Τμημάτων στα ΤΕΙ και ΑΕΙ της χώρας.

1. Τα Προγράμματα Σπουδών Επιλογής

Τα ΠΣΕ ιδρύονται με εισηγήσεις των Διοικητικών Συμβουλίων των Τμημάτων ΑΕΙ και ΤΕΙ προς το ΥΠΕΠΘ. Για την ίδρυση ΠΣΕ δεν προβλέπεται έγκριση των Γενικών Συνελεύσεων των Τμημάτων, των Συγκλήτων των ΑΕΙ και των Συμβουλίων των ΤΕΙ. Κατ’ εξαίρεση, απαιτείται απόφαση των ανωτάτων Συλλογικών Οργάνων Διοίκησης ΑΕΙ και ΤΕΙ σε δύο μόνο περιπτώσεις: α) όταν στα υπό ίδρυση ΠΣΕ συμμετέχουν Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα του εξωτερικού και β) όταν η πρόταση ίδρυσης ΠΣΕ δεν υποβάλλεται από Δ.Σ. Τμημάτων αλλά από ομάδες μελών ΔΕΠ ή ΕΠ.

Τα Προγράμματα Σπουδών, οι εντολές διδασκαλίας και η εμπορεία λειτουργίας των ΠΣΕ δεν εμπíπτουν στην αρμοδιότητα ούτε στον έλεγχο των συλλογικών οργάνων διοίκησης των ΑΕΙ και ΤΕΙ. Το γεγονός αυτό δημιουργεί ουσιαστικό πρόβλημα για το ακαδημαϊκό κύρος και τη νομιμότητα των παρεχομένων δημοσίων πτυχίων³.

Η ΓΣ του ΠΣΕ δεν συνιστά Όργανο Διοίκησης με την έννοια που προβλέπεται στη νομοθεσία για τα ΑΕΙ και ΤΕΙ. Η σύνθεση της ΓΣ του ΠΣΕ είναι αυθαίρετη και δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα των Συλλογικών Οργάνων Διοίκησης των ΑΕΙ και ΤΕΙ. Επιπροσθέτως, η ΓΣ του ΠΣΕ μπορεί να ανανεώνει κατά βούληση και ανεξέλεγκτα τη σύνθεσή της δίνοντας ή ανακαλώντας, με απλή πλειοψηφία, εντολές διδασκαλίας.

Τα κριτήρια εισαγωγής των φοιτητών στα ΠΣΕ δεν είναι ούτε αντικειμενικά ούτε συμβατά με τα κριτήρια εισαγωγής των φοιτητών στα ΑΕΙ και ΤΕΙ. Η σύγχυση των προϋποθέσεων της διαβίου κατάρτισης με τις προϋποθέσεις εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση οδηγεί στην άρση των όρων που εξασφαλίζουν το νομικό κύρος του δημοσίου πτυχίου.

Δεν προβλέπεται η χρηματοδότηση των ΠΣΕ από τον Τακτικό Προϋπολογισμό του Δημοσίου. Για τη μελλοντική λειτουργία των ΠΣΕ είναι, λοιπόν, ορατός ο κίνδυνος να απαιτηθεί είτε η διεύρυνση της υποχρέωσης καταβολής διδάκτρων από τους φοιτητές είτε η προσφυγή σε χρηματοδοτικούς πόρους της αγοράς με τις συνακόλουθες δουλείες και δεσμεύσεις.

Παρ' όλο που η διοίκηση και οι εκπαιδευτικές λειτουργίες των ΠΣΕ είναι πλήρως αυτονομημένες από τα Συλλογικά Όργανα Διοίκησης, οι πρόεδροί τους συμμετέχουν στις Συγκλήτους των ΑΕΙ και τα αντίστοιχα Συμβούλια των ΤΕΙ. Το γεγονός αυτό αλλοιώνει τη σύνθεση των Συλλογικών Οργάνων Διοίκησης των Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και θέτει υπό αίρεση την αυτοτέλειά τους.

Η προχειρότητα με την οποία η κυβέρνηση, μέσω των ΠΣΕ, αντιμετωπίζει το μείζον θέμα της διεύρυνσης της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, απορρυθμίζει το δημόσιο χαρακτήρα της, σχετικοποιεί τη συνταγματική ρήτρα περί αυτοδιοίκησής του και αυτοτέλειας των ΑΕΙ και ΤΕΙ, δημιουργεί πτυχία διαφορετικών ταχυτήτων και προϋποθέσεων. Δυστυχώς, ο τρόπος με τον οποίον προβλέπεται και πραγματοποιείται η υλοποίηση των ΠΣΕ παρέχει ουσιαστικά επιχειρήματα σε όσους πιέζουν για την ίδρυση μη κρατικών ή και ιδιωτικών πανεπιστημίων.

Εν κατακλείδι, τα ΠΣΕ υπονομεύουν τη λειτουργία και το κύρος του δημοσίου Πανεπιστημίου και των ΤΕΙ με μοναδικό αντιστάθμισμα την προσδοκία της όσο το δυνατόν μεγαλύτερης α-

πορρόφησης πόρων του Β' ΚΠΣ και τα πολιτικά οφέλη της ψευδεπίγραφης διεύρυνσης του δικαιώματος εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.

Το Σύνταγμα προβλέπει ότι η Ελληνική Πολιτεία παρέχει στους νέους δωρεάν δημόσια ανώτατη εκπαίδευση. Επιπλέον, το Σύνταγμα εξασφαλίζει την αυτοτέλεια της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας ώστε να μην επηρεάζονται από εξωπανεπιστημιακούς παράγοντες. Με τα ΠΣΕ όλα αυτά ανατρέπονται. Το αυτοτέλές και ενιαίο των πανεπιστημιακών πτυχίων και η αρμοδιότητα των πανεπιστημιακών Τμημάτων να καταρτίζουν τα προγράμματα Σπουδών καταργούνται. Αποτέλεσμα είναι η *de facto* ύπαρξη δύο τύπων πτυχίου που αναγνωρίζονται ως ισότιμα: του δημοσίου πτυχίου που απονέμεται σύμφωνα με τις διατάξεις του Νόμου Πλαισίου και του πτυχίου των ΠΣΕ που είναι υπόθεση των προσώπων που αναλαμβάνουν τη διοίκησή του.

2. Τα Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Από το 1982 όπου ψηφίστηκε ο Νόμος Πλαίσιο για την Ανώτατη Εκπαίδευση, οι διατάξεις περί Μεταπτυχιακών Σπουδών έμειναν ανενεργές. Παρά τη μεγάλη συναλλαγματική αιμορραγία δισεκατομμυρίων δρχ. για σπουδές στο εξωτερικό, η πολιτεία αρνήθηκε να εντάξει τη χρηματοδότηση μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών στον κρατικό προϋπολογισμό. Επί υπουργίας Γ. Σουφλιά, που ανακινήθηκε το θέμα των μεταπτυχιακών σπουδών, εγκρίθηκαν ελάχιστες χρηματοδοτήσεις που δεν έφθαναν ούτε για την κάλυψη στοιχειωδών λειτουργικών δαπανών των προγραμμάτων.

Από το περσινό ακαδημαϊκό έτος εισάγονται στα ελληνικά πανεπιστήμια μεταπτυχιακές σπουδές χρηματοδοτούμενες από το ΕΠΕΑΕΚ και μόνο. Το ΕΠΕΑΕΚ όμως, επειδή έχει ως αντικείμενο την επαγγελματική κατάρτιση, δεν αναγνωρίζει δαπάνες μεταπτυχιακών σπουδών παρά μόνο εάν οι σπουδές αυτές έχουν σαφή επαγγελματικό προσανατολισμό. Τούτο σημαίνει ότι στις χρηματοδοτήσεις του ΕΠΕΑΕΚ δεν εντάσσεται ένα μεταπτυχιακό έρευνας στην κλασική φιλολογία, στη φυσική, στη φιλοσοφία, στην κοινωνιολογία, στην πολιτική οικονομία. Δε χρηματοδοτείται,

για παράδειγμα, ένα μεταπτυχιακό στην “πολιτική οικονομία” ή στην “κοινωνιολογία” αλλά χρηματοδοτούνται μεταπτυχιακά στα “μαθηματικά των επιχειρήσεων και της αγοράς” ή στον “κοινωνικό αποκλεισμό”. Εν τέλει, η επιλογή της κατ’ αποκλειστικότητα χρηματοδότησης των μεταπτυχιακών σπουδών από το ΕΠΕΑΕΚ έχει τεράστιες συνέπειες ως προς το περιεχόμενο αυτής της ανώτατης εκπαιδευτικής βαθμίδας. Οι μεταπτυχιακές διδασκαλίες καταλήγουν να προσφέρουν εγκύκλιες μαθήσεις που, εν πολλοίς, αναπληρώνουν κενά των πανεπιστημιακών πτυχίων. Οι μεταπτυχιακές σπουδές, αντί να είναι προσανατολισμένες στην έρευνα, υποβιβάζονται σε έναν ακόμα μηχανισμό επαγγελματικής κατάρτισης πτυχιούχων ή, σε επιλεγμένες περιπτώσεις, συγκροτούν μια μεταπανεπιστημιακή βαθμίδα συστηματικής εγκυκλίου διδασκαλίας που οδηγεί είτε σε προωθημένες ειδικεύσεις είτε σε προδιαγεγραμμένες και κατευθυνόμενες διδακτορικές έρευνες.

Το κίνητρο της κοινοτικής χρηματοδότησης είχε εντυπωσιακά αποτελέσματα. Η πλειονότητα των εγκεκριμένων μεταπτυχιακών εντάχθηκαν στο ΕΠΕΑΕΚ παράλληλα με ένα τεράστιο κύμα προτάσεων ίδρυσης νέων. Σήμερα, σύμφωνα με τα στοιχεία που δίνει το ΥΠΕΠΘ, λειτουργούν ενενήντα εννέα προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών, ελάχιστα από τα οποία διατηρούν αυτονομία από τους περιορισμούς και τις προϋποθέσεις που θέτει το ΕΠΕΑΕΚ⁴.

Ο προϋπολογισμός των “έργων” οργάνωσης και πιλοτικής λειτουργίας κάθε προγράμματος καλύπτεται εξολοκλήρου από το ΕΠΕΑΕΚ. Ωστόσο, η κοινοτική χρηματοδότηση αφορά αποκλειστικά στις μελέτες εφαρμογής και στην προετοιμασία των προγραμμάτων μεταπτυχιακής κατάρτισης και όχι στην πραγματοποίηση της εκπαιδευτικής τους λειτουργίας. Δεδομένου μάλιστα ότι, στις πράξεις ίδρυσης αυτών των μεταπτυχιακών προγραμμάτων προβλέπεται ρητώς πως η λειτουργία τους δεν θα επιβαρύνει τον τακτικό προϋπολογισμό, μετά το πέρας και της πιλοτικής εφαρμογής τους (τέλη του 1999), τα μεταπτυχιακά προγράμματα του ΕΠΕΑΕΚ πρέπει να έχουν εξασφαλίσει πόρους αυτοχρηματοδότησης από διδάκτρα, χορηγίες, παραγγελίες έργων κ.λ.π. Ήδη, αυτή τη στιγμή, τα Ελληνικά Πανεπιστήμια κατακλύζονται από μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών με μεγάλο κόστος διδάκτρων για τους φοιτητές. Έτσι, λοιπόν, στο μεταπτυχιακό επίπεδο του πανεπιστημίου, όπου η καλλιέργεια της επιστήμης και της

έρευνας πρέπει να βρίσκονται στο ανώτατο επίπεδο, οι σπουδές και οι απονεμόμενοι τίτλοι χάνουν και το επιστημονικό και το δημόσιο περιεχόμενό τους.

Το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Μεταπτυχιακών του Ε-ΠΕΑΕΚ έχει οργανωθεί κατά το πρότυπο των ΠΣΕ. Και εδώ, τα Προγράμματα Σπουδών, οι εντολές διδασκαλίας, η εποπτεία λειτουργίας τους καθώς και η σύνθεση της ΓΣ τους δεν εμπίπτουν στην αρμοδιότητα ούτε στον έλεγχο των συλλογικών οργάνων διοίκησης των ΑΕΙ και ΤΕΙ. Ένα ιδρυμένο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα μπορεί να επιβάλει δίδακτρα με απόφαση της ΓΣ του, δίχως να απαιτείται η έγκριση ΓΣ του Τμήματος ή της Συγκλήτου του ΑΕΙ που το “φιλοξενούν”.

3. Η Ίδρυση Νέων Τμημάτων

Η Κυβέρνηση έχει εξαγγείλει και υλοποιεί ένα πρόγραμμα ίδρυσης εκατόν σαράντα νέων Τμημάτων ΑΕΙ και ΤΕΙ για τη διετία 1999-2000 και 2000-2001. Εξ' αυτών προβλέπεται η λειτουργία των πρώτων εξήντα από το ερχόμενο ακαδημαϊκό έτος. Το πρόγραμμα ίδρυσης των νέων Τμημάτων χρηματοδοτείται από το Ε-ΠΕΑΕΚ με το ποσό των 14,9 δις. δραχμών. Είναι ενδεικτικό ότι κατά την πρώτη φάση υποβολής προτάσεων υποβλήθηκαν εκδηλώσεις ενδιαφέροντος για ίδρυση εκατόν σαράντα νέων Τμημάτων ΑΕΙ και εκατόν δέκα έξι Τμημάτων ΤΕΙ.

Η λειτουργία πανεπιστημιακών Τμημάτων απαιτεί, πριν απ' όλα, δημόσιους πόρους που θα καλύψουν τη στελέχωσή τους. Σήμερα, το 95% του κόστους λειτουργίας των ΑΕΙ αφορά, δυστυχώς, μόνο σε μισθούς εκλεγμένων μελών ΔΕΠ. Και είναι γνωστό ότι οι πόροι του ΕΠΕΑΕΚ δεν μπορούν να διατεθούν σε μισθοδοσίες μόνιμου προσωπικού. Πώς θα λειτουργήσουν τα νέα Τμήματα; Για την πρώτη φάση λειτουργίας των νέων Τμημάτων, τα κυβερνητικά επιτελεία “μαγείρεψαν” μια “λύση” βραχείας πνοής. Δέσμευσαν τα δύο τρίτα περίπου των θέσεων ΔΕΠ που ενεργοποιήθηκαν από τους Προγραμματισμούς στελέχωσης των λειτουργούντων Τμημάτων για να δώσουν τις σχετικές πιστώσεις ως “πρόικα” στο ΕΠΕΑΕΚ. Δεν μπορούσαν να κάνουν κι αλλιώς. Απαιτείται ένα εθνικό ποσοστό συμμετοχής στις Ευρωπαϊ-

κές χρηματοδοτήσεις και αυτό είτε θα προέκυπτε από την αύξηση του Τακτικού Προϋπολογισμού για τα ΑΕΙ είτε θα εξασφαλιστεί, όπως και συμβαίνει, από μετακυλύσεις των υπαρχόντων κονδυλίων στα έργα του ΕΠΕΑΕΚ, πράγμα που, με τη σειρά του, συνεπάγεται την ακόμα μεγαλύτερη περιστολή των πόρων για τα λειτουργούντα Τμήματα.

Όπως είδαμε, τα υπό ίδρυση νέα Τμήματα “προικοδοτούνται” με τις θέσεις ΔΕΠ που αφαιρέθηκαν από τους προγραμματισμούς των ήδη λειτουργούντων Τμημάτων καθώς και με τους πρόσκαιρους αλλά σημαντικούς πόρους του ΕΠΕΑΕΚ. Επιπλέον, στα νέα Τμήματα θα μετακινηθούν και μέλη ΔΕΠ που σήμερα υπηρετούν σε λειτουργούντα Τμήματα. Αυξήσεις στον Τακτικό Προϋπολογισμό δεν προβλέπονται. Πώς θα λειτουργήσουν, λοιπόν τα Τμήματα που αποδυναμώνονται; Με τι προσωπικό θα στελεχωθούν τα Τμήματα που ιδρύονται; Και είναι γνωστό ότι τα περισσότερα από τα σημερινά πανεπιστημιακά Τμήματα, ταλαιπωρημένα από τις συνεχείς διασπάσεις των τελευταίων ετών, δεν μπορούν να καλύψουν με επάρκεια τη διδασκαλία της εγκυκλίου γνώσης που απαιτεί ο τίτλος σπουδών τον οποίο απονέμουν.

Η κυβέρνηση δεν έχει ακόμα ξεκαθαρίσει αυτές τις τόσο σημαντικές πτυχές του προβλήματος που θέτει η λεγόμενη “διεύρυνση της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης”. Από ποιους δημόσιους πόρους θα χρηματοδοτηθούν τα νέα Τμήματα μετά την ίδρυσή τους; Από το τρίτο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, υπόσχεται το Υπουργείο Παιδείας. Καθώς, όμως, το ΚΠΣ δεν εξασφαλίζει πόρους για τη χρηματοδότηση οργανικών θέσεων ΔΕΠ, τα νέα Τμήματα θα στελεχωθούν από τις ήδη περιορισμένες πιστώσεις του τακτικού προϋπολογισμού. Έτσι, για να λειτουργήσουν τόσο τα παλιά όσο και τα νέα Τμήματα, θα γενικευθεί κατ’ ανάγκην το καθεστώς των συμβασιούχων και ωρομισθίων διδασκόντων, με τις απαράδεκτες συνθήκες εργασίας και τους εξευτελιστικούς μισθούς που καταβάλλονται μήνες αφ’ ότου έχουν προσφέρει τις υπηρεσίες τους.

Πώς, λοιπόν, θα χρηματοδοτούνται τα Τμήματα αυτά όταν λήξει η χρηματοδότηση του ΕΠΕΑΕΚ; Με δίδακτρα; Με προσφορά υπηρεσιών σε εξωπανεπιστημιακούς φορείς; Με χορηγίες; Όταν ιδρύθηκαν τα Μεταπτυχιακά Προγράμματα στο ΕΠΕΑΕΚ ή όταν, για να χρηματοδοτηθούν, εντάχθηκαν σε αυτό, κυβερνητι-

κοί και πανεπιστημιακοί παράγοντες διαβεβαίωναν ότι, μετά το πέρας των χρηματοδοτήσεων του Β΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης, είτε ότι θα ενταχθούν στον Τακτικό Προϋπολογισμό είτε ότι η χρηματοδότησή τους θα εξασφαλιστεί από το Γ΄ ΚΠΣ. Τι γίνεται στ' αλήθεια; Στ' αλήθεια θεσμοθετείται και γενικεύεται η καταβολή διδάκτρων. Ίδιο αναμένεται να είναι το μέλλον και των ΠΣΕ και των νέων Τμημάτων του ΕΠΕΑΕΚ. Ποιος το λέει αυτό; Ουδείς αναλαμβάνει την ευθύνη να το πει καθαρά. Τα πραγματικά δεδομένα το λένε. Κι ας έρθει η κυβέρνηση να το διαψεύσει και να δεσμευθεί με Νόμο για τη μελλοντική ένταξη των ΠΣΕ, των Μεταπτυχιακών ή των νέων Τμημάτων στον Τακτικό Προϋπολογισμό. Οσονούπω, δηλαδή, θα έχουμε ΠΣΕ, προπτυχιακά πανεπιστημιακά Τμήματα και Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών που θα υποχρεωθούν να εξασφαλίζουν ιδίους πόρους για τη λειτουργία τους. Έχει γίνει γνωστό ότι κυφορείται και συζητείται η ιδέα καταβολής διδάκτρων ακόμη και στα λεγόμενα "συμβατικά" προγράμματα των ΑΕΙ, στα προγράμματα, δηλαδή, που υπόκεινται ακόμα στις προβλέψεις του Νόμου Πλαισίου και στις συνταγματικές προβλέψεις για τη λειτουργία των ΑΕΙ. Κι όπως λένε φήμες (διότι, κατά παράδοση, μόνο φήμες κυκλοφορούν πριν την κατάθεση των νομοσχεδίων για την Παιδεία), η αρχή σχεδιάζεται να γίνει με τους φοιτητές που καθυστερούν το πτυχίο τους.

Δυστυχώς, στην προοπτική των διδάκτρων η κυβέρνηση έχει εξασφαλίσει συναινέσεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη Σύνοδο των Πρυτάνεων, με την τιμητική εξαίρεση του Πανεπιστημίου Πατρών, οι Διοικήσεις των ΑΕΙ συνηγόρησαν στο ότι "δεν πρέπει να καταργηθεί η υφιστάμενη σήμερα δυνατότητα καθορισμού διδάκτρων στα Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών". Ειρήσθω εν παρόδω, η λεγόμενη "Σύνοδος των Πρυτάνεων" αποτελεί ένα μη θεσμικό όργανο, μια ad hoc νομιμοποιημένη παρασυναγωγή, που, νομιμοποιημένη από τις αδράνεις της πανεπιστημιακής κοινότητας, διαπραγματεύεται με την κυβέρνηση κεφαλαιώδη ζητήματα πανεπιστημιακής πολιτικής. Στη "Σύνοδο των Πρυτάνεων", οι "Διοικητές" των ΑΕΙ δεν εκφράζουν τη γνώμη των συλλογικών οργάνων, δεν αντιπροσωπεύουν τα Πανεπιστήμια. Εκπροσωπούν την αυθεντία ή τα προσωπικά τους συμφέροντα ή, το πολύ πολύ, τα πελατειακά δίκτυα που τους ανέδειξαν στη Διοίκηση των ΑΕΙ. Σε ποιον λογοδοτούν οι Πρυτάνεις για τη γνώμη

που εκφράζουν ή την ψήφο που καταθέτουν στη “Σύνοδο”; Ποιο συλλογικό όργανο διοίκησης των ΑΕΙ αντιπροσωπεύουν με την ψήφο τους; Ποιος μπορεί να τους ελέγξει ή να τους εγκαλέσει; Κανείς.

Ας επανέλθουμε όμως στα νέα Τμήματα του ΕΠΕΑΕΚ. Σε πρώτη φάση, πέραν της πρόσκαιρης ευρωπαϊκής χρηματοδότησης, τα Τμήματα αυτά προικοδοτούνται με τις θέσεις που προέκυψαν από την περικοπή των πιστώσεων του προγραμματισμού των λειτουργούντων Τμημάτων. Πώς, όμως, θα καλύψουν τις διδακτικές ανάγκες των φοιτητών που θα υποδεχθούν; Η κυβέρνηση έχει αποκλείσει τόσο την αύξηση του Τακτικού Προϋπολογισμού των ΑΕΙ όσο και την ίδρυση νέων οργανικών θέσεων ΔΕΠ. Έτσι, στο μέλλον, οι οργανικές θέσεις των νέων Τμημάτων θα προκύψουν από ανακατανομές των ήδη εγκεκριμένων οργανικών θέσεων ανά ΑΕΙ. Σε πρόσφατη εγκύκλιό του, το Υπουργείο Παιδείας, αποδεχόμενο ότι δεν είναι εφικτή η ίδρυση νέων οργανικών θέσεων στα ΑΕΙ, προβλέπει τη μεταφορά οργανικών θέσεων από μια πανεπιστημιακή μονάδα σε μια άλλη. Αρμόδιο για την ίδρυση, άρα και την κατάργηση θέσεων είναι το Πρυτανικό Συμβούλιο. Η σχετική απόφαση μπορεί να ληφθεί και χωρίς τη συγκατάθεση των εμπλεκόμενων Τμημάτων και της Συγκλήτου. Τι σημαίνει αυτό; Όπου η κατάσταση γίνεται ασφυκτική, οι ασφυκτιούντες, αντί να διεκδικούν νέες θέσεις από την Πολιτεία, θα πρέπει να προσφεύγουν στα πελατειακά δίκτυα που διαμορφώνουν συσχετισμούς και προσβάσεις στις διοικήσεις των Πανεπιστημίων. Η ένταση που γεννά η οικονομική ασφυξία στην οποία έχουν καταδικαστεί τα ΑΕΙ τροφοδοτεί ανταγωνισμούς στο εσωτερικό τους για την εξασφάλιση μέρους των, χρόνο τον χρόνο, μειούμενων δημοσίων πόρων.

Στις άμεσες προτεραιότητες του ΥΠΕΠΘ φαίνεται να βρίσκεται η κατάθεση και ψήφιση δύο τουλάχιστον Νομοσχεδίων για την Ανώτατη Εκπαίδευση. Το πρώτο αφορά στις προβλέψεις για τις μεταπτυχιακές σπουδές, το δεύτερο στη λεγόμενη οικονομική αυτοτέλεια των ΑΕΙ. Αμφότερα φαίνεται να παίρνουν μορφή υπό το βάρος της δεινής κληρονομιάς που περιγράφηκε ανωτέρω. Και, όπως συνήθίζεται, θα κατατεθούν προς ψήφιση σε κάποιο από τα θερινά Τμήματα της Βουλής. Οι μέχρι τώρα κυβερνητικές ρυθμίσεις, όπως τις είδαμε στο Νόμο για την απασχόληση των οργανι-

κά ενταγμένων διδασκόντων σε ΤΕΙ και ΑΕΙ, στα ΠΣΕ, στα Μεταπτυχιακά Προγράμματα και την ίδρυση νέων Τμημάτων μέσω του ΕΠΕΑΕΚ, στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, στα Διατμηματικά Πτυχία, στη δυνατότητα μεταφοράς Οργανικών Θέσεων από Τμήμα σε Τμήμα του ίδιου ΑΕΙ και στο γεγονός της δραματικής μείωσης των δημοσίων πόρων χρηματοδότησης των ΑΕΙ, δίνουν ένα αδρογράφημα του περιεχομένου των αναμενόμενων νομοσχεδίων. Οι συγκρούσεις που έρχονται θα είναι καθοριστικές για το μέλλον του Ελληνικού Πανεπιστημίου, καθώς το ακαδημαϊκό έτος 1999-2000 αναμένεται θερμό.

Σημειώσεις

1. Το κείμενο που ακολουθεί βασίζεται, εν πολλοίς, στο άρθρο: Ν. Πετραλιάς & Ν. Θεοτοκάς, "Η απορρύθμιση του δημοσίου Πανεπιστημίου", *Ο Πολίτης*, 60 (1999) 18-25.
2. Η αναγκαία σχέση κάθε Τμήματος με μία αυτοτελή επιστήμη προβλέπεται στον Ν. 1268/82, άρθρο 6, παρ. 2.
3. Στις ανακοινώσεις του ΥΠΕΠΘ φέρονται να λειτουργούν επτά ΠΣΕ στον τομέα των Ανθρωπιστικών Επιστημών (απονέμουν πτυχίο ΑΕΙ) τέσσερα στον τομέα Θετικών Επιστημών (απονέμουν πτυχίο ΑΕΙ), έξι στον Τομέα της Οικονομίας και Διοίκησης (τέσσερα απονέμουν πτυχίο ΑΕΙ και δύο πτυχίο ΤΕΙ), εννέα στον τομέα Τεχνολογίας (επτά απονέμουν πτυχίο ΑΕΙ και δύο πτυχίο ΤΕΙ) και έξι στον τομέα Περιβάλλοντος (τρία απονέμουν πτυχίο ΑΕΙ και τρία πτυχίο ΤΕΙ). Ο αριθμός που παρουσιάζει το ΥΠΕΠΘ είναι μεγαλύτερος του πραγματικού καθώς και πολλά Ιδρύματα δεν δέχθηκαν την ίδρυση και λειτουργία ΠΣΕ.
4. Σύμφωνα με την ανανεωμένη σελίδα του ΥΠΕΠΘ στο διαδίκτυο, σήμερα φέρονται να λειτουργούν σαράντα μεταπτυχιακά προγράμματα ειδίκευσης στον τομέα των Τεχνολογικών Επιστημών, δέκα στον τομέα Γεωπονίας, οκτώ στον τομέα Οικονομικών Επιστημών, δέκα στον τομέα θετικών επιστημών, δώδεκα στον τομέα Επιστημών Υγείας, πέντε στον τομέα Παιδαγωγικών Επιστημών και δέκα τέσσερα στον τομέα Ανθρωπιστικών Επιστημών. Πρέπει να σημειωθεί ότι την 30ή Οκτωβρίου 1998, στη διεύθυνση <http://www.yperth.gr/01bd-prog.html>, αναφέρονταν τριακόσιες δέκα πέντε εγκεκριμένες ειδικεύσεις ή κατευθύνσεις ΠΜΣ.

Οι Μεταπτυχιακές Σπουδές στην Ελλάδα. Προβλήματα Χρηματοδότησης και Προοπτικές.

Π. ΓΕΤΙΜΗΣ*

Οι Μεταπτυχιακές σπουδές στην Ελλάδα εμφανίζουν σημαντική χρονική και ποιοτική υστέρηση. Η ευθύνη της πολιτείας και ειδικότερα του Υπουργείου Παιδείας για αυτή την υστέρηση είναι τεράστια. Δεν είναι μόνο η χαμένη δεκαετία του '80, στη διάρκεια της οποίας δεν ενεργοποιήθηκαν οι διατάξεις του Νόμου 1268 για τις μεταπτυχιακές σπουδές, αλλά κυρίως οι *ad hoc* και άκριτες εγκρίσεις από το Υπουργείο Παιδείας 128 Προγραμμάτων Μεταπτυχιακών Σπουδών στο διάστημα 1990-1996, χωρίς ουσιαστικές προϋποθέσεις χρηματοδότησης. Από τα 128 εγκεκριμένα Π.Μ.Σ., λειτουργούν περίπου 90, ενώ η προβλεπόμενη χρηματοδότηση για το σύνολο των 128 Προγραμμάτων με βάση τα ιδρυτικά Προεδρικά Διατάγματα ανέρχεται στο ποσόν των 280 εκατομ. Δρχ.

Σε αυτό τον αριθμό θα πρέπει να προστεθούν 100 νέα Προγράμματα με υψηλή χρηματοδότηση από το ΕΠΕΑΕΚ, που εγκρίθηκαν από το ΥΠΕΠΘ το 1988 και άρχισαν ήδη να λειτουργούν.

Έτσι δημιουργούνται μέσα στα Πανεπιστήμια νέες διαφοροποιήσεις, ανισότητες και πολλαπλές ταχύτητες, όσον αφορά το είδος και το ύψος της χρηματοδότησής τους.

α. Χρηματοδότηση

Εξετάζοντας ορισμένα στοιχεία που αφορούν στη χρηματοδότηση του συνόλου των Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων που λειτουργήσαν τα τελευταία χρόνια διαπιστώνουμε τα εξής: το 1994 η χρηματοδότηση ανέρχεται σε 180 εκατ. δρχ., το 1995 η χρηματοδότηση μειώνεται στα 128 εκατ. δρχ. και το 1996 η χρηματοδότηση όλων αυτών των Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων που λειτουργούν φτάνει τα 149 εκατ. δρχ., γεγονός που ουσιαστικά αποδεικνύει την ανύπαρκτη οικονομική στήριξη από την πολιτεία.

* Παναγιώτης Γετίμης, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Αν λάβουμε υπόψη μας ότι έχουμε περίπου 7.000 μεταπτυχιακούς φοιτητές, τότε αναλογούν περίπου 30.000 δρχ. ανά σπουδαστή ως ετήσια δημόσια χρηματοδότηση. Αν προσθέσουμε στον αριθμό των 7.000 μεταπτυχιακών φοιτητών τους 5.000 υποψηφίους διδάκτορες, που τυπικά είναι εγγεγραμμένοι στα τμήματα, περιοριζόμαστε στις 12.000 δρχ. ετησίως ανά μεταπτυχιακό σπουδαστή και υποψήφιο διδάκτορα. Ας αναλογιστούμε, ότι η δημόσια χρηματοδότηση ανά φοιτητή των προπτυχιακών σπουδών στην Ελλάδα έχει φτάσει κατά μέσο όρο περίπου στις 500.000 - 700.000 δρχ., η οποία βέβαια κυμαίνεται και διαφέρει ανάμεσα στα Ιδρύματα (στα Πολυτεχνεία ανέρχεται σε 1-2 εκατ. ανά φοιτητή, σε ορισμένα Τμήματα στις Κοινωνικές Επιστήμες είναι της τάξεως των 300.000 δρχ. ανά φοιτητή). Μπορεί βέβαια να ισχυριστεί κανείς ότι η “υπάρχουσα υποδομή και το υπάρχον διδακτικό προσωπικό θα πρέπει να αναλάβει και τις Μεταπτυχιακές Σπουδές”. Η Πολιτεία ουσιαστικά αυτό έπραξε το 1992. Δημιούργησε πολύ καθυστερημένα ένα νόμο που δίδει τη δυνατότητα ίδρυσης Μεταπτυχιακών Σπουδών χωρίς να εξασφαλίζει τις προϋποθέσεις. Διότι με τα 149 εκατ. δρχ. του 1996 και με τα 180 εκατ. δρχ. το 1997, δεν πρόκειται αυτά τα προγράμματα να λειτουργήσουν ουσιαστικά.

Απέναντι σε αυτό το καίριο πρόβλημα της σοβαρής έλλειψης χρηματοδότησης, τα Τμήματα στα οποία υπάρχουν μεταπτυχιακά προγράμματα προσπαθούν μεμονωμένα να αναζητήσουν εναλλακτικούς πόρους χρηματοδότησης με αποτέλεσμα να διαμορφώνεται σταδιακά μια “αγορά” που παρουσιάζει ήδη προβληματικές διαστάσεις. Κάποια Τμήματα αδυνατούν να βρουν πόρους και υπολειπονται, κάποια άλλα εξασφαλίζουν πόρους από τρίτους χωρίς να είναι γνωστές οι επιπτώσεις που δημιουργούνται στα προγράμματα σπουδών. Κάποια Τμήματα υιοθετούν τη λογική των διδασκων στους μεταπτυχιακούς φοιτητές. Ο νόμος 2082 δίδει αυτή τη δυνατότητα. Κάποια άλλα Τμήματα δεν μπορούν να πράξουν το ίδιο για αντικειμενικούς λόγους και έτσι υπάρχουν τεράστιες διαφορές στα δίδακτρα που κυμαίνονται από 200.000 δρχ. - 300.000 δρχ. μέχρι 1 εκατ. δρχ. το χρόνο ανά φοιτητή. Δυστυχώς επίσημα στοιχεία για αυτό δε διαθέτει συγκεντρωτικά το ΥΠΕΠΘ, αφού τις αποφάσεις για τα δίδακτρα τις λαμβάνει το κάθε Ίδρυμα και το κάθε Τμήμα μεμονωμένα.

Δημιουργείται λοιπόν ένα νέο τοπίο, μια νέου τύπου ανταγωνιστική αγορά. Και εδώ ανακύπτει το κρίσιμο ερώτημα: Θέλουμε να δημιουργήσουμε μια ανταγωνιστική αγορά Μεταπτυχιακών Σπουδών χωρίς να εξασφαλίζουμε τη βασική χρηματοδότηση από το δημόσιο; Είναι δυνατόν να πιστεύουμε ότι μπορούν να συγκροτηθούν και να λειτουργήσουν Μεταπτυχιακές Σπουδές χωρίς γενναία δημόσια χρηματοδότηση; Διότι σαφέστατα υπάρχουν τομείς γνώσης, π.χ. στις Κοινωνικές και Ανθρωπιστικές Επιστήμες, στις οποίες είναι απαραίτητο να συγκροτηθούν Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών και τα οποία δεν μπορούν να εξασφαλίσουν άλλους πόρους πέραν της δημόσιας χρηματοδότησης. Προϋπόθεση για τη διαμόρφωση πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας για τις Μεταπτυχιακές Σπουδές είναι η εξασφάλιση σημαντικών δημόσιων πόρων, τουλάχιστον στο ύψος χρηματοδότησης των προπτυχιακών (ανά φοιτητή), ώστε να λειτουργήσουν στοιχειωδώς.

Ήδη για το ακαδημαϊκό έτος 1998-1999 αυξήθηκε η ετήσια χρηματοδότηση των προϋπαρχόντων Προγραμμάτων Μεταπτυχιακών Σπουδών (εκτός ΕΠΕΑΕΚ), από 1,5 εκ. δρχ. σε 8 εκ. δρχ. κατά μέσο όρο. Όμως η αύξηση αυτή δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες και βεβαίως δεν καλύπτει τις τεράστιες διαφορές χρηματοδότησης που υπάρχουν σε σχέση με τα νέα (100) Προγράμματα που χρηματοδοτούνται από το ΕΠΕΑΕΚ.

β. Ευρωπαϊκή Εμπειρία

Σε ότι αφορά το ζήτημα της χρηματοδότησης διαπιστώνεται ότι ακολουθούνται διαφορετικές πολιτικές στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς τους τρόπους άντλησης πόρων. Σε ορισμένες χώρες, όπως είναι η Ολλανδία, η Αγγλία και η Πορτογαλία επιβάλλονται δίδακτρα, τόσο στις μεταπτυχιακές, όσο και στις προπτυχιακές σπουδές. Σε άλλες χώρες, όπως η Δανία, η Σουηδία, το Λουξεμβούργο, η Γερμανία με δημόσια πανεπιστημιακή παιδεία, δεν υπάρχουν δίδακτρα. Επίσης υπάρχει μια διαφοροποίηση ως προς το άνοιγμα της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης σε νέες εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης από τρίτους φορείς (ιδιωτικός τομέας, κ.α.). Ό-

μως οι εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης δεν ξεπερνούν - και αυτό έχει μεγάλη σημασία για τη χρηματοδότηση των Μεταπτυχιακών Σπουδών - το 25% με 30% του συνολικού προϋπολογισμού για τις Μεταπτυχιακές Σπουδές (και αυτές συνήθως αφορούν τις οριακές περιπτώσεις ορισμένων αγγλικών ή ολλανδικών Πανεπιστημίων). Δηλαδή σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο κύριος τομέας χρηματοδότησης είναι ο δημόσιος τομέας. Αν θέλουμε και στην Ελλάδα να λειτουργήσουν αξιόπιστες Μεταπτυχιακές Σπουδές με το κατάλληλο ανθρώπινο δυναμικό, υποδομή και υψηλής ποιότητας περιεχόμενο σπουδών, θα πρέπει να εξασφαλίσουμε σημαντική χρηματοδότηση κύρια από το δημόσιο τομέα (τακτικός προϋπολογισμός).

γ. Ο Προσανατολισμός των Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Ελλάδα

Παράλληλα στην Ελλάδα το τοπίο των μεταπτυχιακών σπουδών αλλάζει από το 1988 ραγδαία, μέσα από τις αθρόες εγκρίσεις νέων προγραμμάτων (100 Προγράμματα με δύο εξειδικεύσεις κατά μέσο όρο το καθένα) με υψηλές χρηματοδοτήσεις από το ΕΠΕΑ-ΕΚ σε τομείς προτεραιότητας που θέτει το επιχειρησιακό Πρόγραμμα. Έτσι δημιουργούνται νέες διαφοροποιήσεις, ανισότητες και πολλαπλές ταχύτητες (π.χ. με ή χωρίς δίδακτρα). Η οργάνωση των μεταπτυχιακών σπουδών όμως δεν είναι δυνατόν να υπογορευτεί, και μάλιστα αποκλειστικά, από τις ανάγκες της αγοράς ή από τη συγκυριακή ζήτηση.

Ωστόσο, η ευθύνη δεν ανήκει μόνο στην πολιτεία και ειδικά στο Υπουργείο Παιδείας, αλλά και στα ίδια τα Ιδρύματα. Τα Πανεπιστήμια θα έπρεπε να επεξεργαστούν και να καταθέσουν πενταετές πρόγραμμα ανάπτυξης Μεταπτυχιακών Σπουδών συγκροτημένο που να προσδιορίζει και να ιεραρχεί τους τομείς Μεταπτυχιακής Εκπαίδευσης, όχι μόνο κάτω από τη λογική της μονοσήμαντης προσαρμογής στις ανάγκες της αγοράς, αλλά κάτω από τη λογική της ανάπτυξης της επιστήμης και της εμβάθυνσης σε βασικούς τομείς γνώσης.

Υπάρχει επίσης ένα γενικότερο ζήτημα, το οποίο αφορά στην έλλειψη συνολικού εκπαιδευτικού προγραμματισμού, με αποτέλεσμα να υπάρχει σοβαρή υστέρηση οργάνωσης Μεταπτυχιακών

Σπουδών σε πάρα πολύ καίριους τομείς στις κοινωνικές και στις ανθρωπιστικές επιστήμες.

Αλλά ακόμα και στις τεχνολογικές και στις οικονομικές επιστήμες, υπάρχει μια δραματική υστέρηση ανάπτυξης προγραμματικών Μεταπτυχιακών Σπουδών στη χώρα μας. Εκθέσεις που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια αποδεικνύουν ότι αυτό το έλλειμμα αντισταθμίζεται εν μέρει από τους απόφοιτους Μεταπτυχιακών Σπουδών των Πανεπιστημίων του εξωτερικού.

Η έλλειψη εκπαιδευτικού σχεδιασμού και ακαδημαϊκής στρατηγικής σε κάθε ίδρυμα έχει οδηγήσει σε μία σειρά από προβλήματα που δεν έχουν συζητηθεί στην πανεπιστημιακή κοινότητα:

- α. Το πρώτο πρόβλημα αφορά στην τάση να επικρατήσουν προγράμματα επαγγελματικής εξειδίκευσης μειωμένης διάρκειας (12 μήνες) με προσανατολισμό στις ανάγκες της αγοράς και να υποβαθμιστούν προγράμματα θεωρητικής εμβάθυνσης και διεπιστημονικής προσέγγισης. Σε σχέση με τις συνεχώς διαφοροποιούμενες ανάγκες της κοινωνίας το Πανεπιστήμιο οφείλει αφενός να ανταποκριθεί στους νέους χωρισμούς και εξειδικεύσεις των επί μέρους επιστημών και αφετέρου να επαναθέτει το αίτημα της άρσης της εξειδίκευσης μέσα από τη διεπιστημονικότητα, τη συστηματική και σφαιρική γνώση και τη βασική έρευνα σε συνθήκες ελευθερίας διαλόγου και κριτικής.
- β. Το δεύτερο πρόβλημα αφορά στην τάση αποποίησης της ευθύνης του κράτους για την εξασφάλιση της στοιχειώδους δημόσιας χρηματοδότησης των μεταπτυχιακών σπουδών. Η εισαγωγή διδάκτρων σε πολλά μεταπτυχιακά προγράμματα, πολλές φορές μάλιστα ιδιαίτερα υψηλών, π.χ. 1,5 εκ. δρχ. ετησίως ανά σπουδαστή, και η επιταγή βιωσιμότητας του κάθε προγράμματος μετά το πέρας της αρχικής χρηματοδότησής του (συνήθως μέσω του ΕΠΕΑΕΚ) από ίδιους πόρους (π.χ. δίδακτρα, χορηγίες κ.α.) τείνει στη δημιουργία πολλαπλών ταχυτήτων και νέων ανισοτήτων.

Τα προβλήματα αυτά απαιτούν άμεση συζήτηση από την πανεπιστημιακή κοινότητα, ιδιαίτερα τώρα ενόψει του νέου σχεδίου νόμου του Υπ. Παιδείας για την αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου των μεταπτυχιακών σπουδών στη χώρα μας. Το σχέδιο αυτό θέτει τουλάχιστον από πλευράς της πολιτείας ένα ενιαίο ορθολογικό πλαίσιο ρυθμίσεων, περιορίζοντας τις παρεμβάσεις του Υ-

ΠΕΠΘ και μεταφέροντας την ευθύνη λειτουργίας των μεταπτυχιακών σπουδών στα ΑΕΙ (μέσω εσωτερικών κανονισμών). Ταυτόχρονα προβλέπει την υποχρέωση της πολιτείας για την κάλυψη των λειτουργικών τους δαπανών μέσω του Τακτικού Προϋπολογισμού των ΑΕΙ, κατά τρόπο ανάλογο με τις προπτυχιακές σπουδές, αναγνωρίζοντας έτσι τη σημασία της δημόσιας χρηματοδότησης (σε αντιδιαστολή με τα δίδακτρα). Τέλος προσφέρει τη δυνατότητα στα Τμήματα να οργανώσουν κύκλους σεμιναρίων και σπουδών για υποψήφιους διδάκτορες, χωρίς να απαιτείται η προηγούμενη λήψη Μεταπτυχιακού Διπλώματος Εξειδίκευσης.

Η πρόταση αυτού του ενιαίου θεσμικού πλαισίου κανόνων για τις μεταπτυχιακές σπουδές έχει δημιουργήσει ήδη αντιδράσεις. Όχι μόνο δικαιολογημένες, οι οποίες αφορούν ένα αίτημα ευελιξίας και περαιτέρω ενίσχυσης της διοικητικής αυτοτέλειας των ΑΕΙ ή μία κριτική στις λεπτομερείς και ενδεχομένως γραφειοκρατικές ρυθμίσεις ορισμένων διατάξεων του Σχεδίου Νόμου. Υπάρχουν ήδη αντιδράσεις, ιδιαίτερα από εκείνες τις ισχυρές ομάδες συμπεφερόντων που έχουν διαμορφωθεί μέσα στα ΑΕΙ, που θέτουν πρωτίστως το ατομικό εις βάρος του συλλογικού, την εξειδικευμένη γνώση εις βάρος της συστηματικής και σφαιρικής κριτικής γνώσης, τον ανταγωνισμό χωρίς όρους εις βάρος της συνεργασίας και της διεπιστημονικότητας. Είναι ενδεικτικό ότι σχεδόν ομόφωνα η Σύνοδος Πρυτάνεων, το άτυπο αυτό όργανο που έχει επιλεγεί από το Υπουργείο Παιδείας ως ο βασικός συνομιλητής του, έχει απορρίψει την κατάργηση των διδάκτρων που προβλέπει το νομοσχέδιο, και ζητά τη διατήρηση του υπάρχοντος καθεστώτος.

Τα ζητήματα αυτά απαιτούν έναν ουσιαστικό διάλογο τόσο στα Πανεπιστημιακά όργανα όσο και ευρύτερα.

Θεσμική Επικαιρότητα

Π. ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ*

Στη “Θεσμική Ενότητα” παρουσιάζονται οι σημαντικότεροι, πρόσφατοι, νόμοι που αφορούν τα Πανεπιστήμια. Η παρουσίαση δεν περιλαμβάνει αναφορές σε ζητήματα σκοπιμότητας των σχετικών ρυθμίσεων· συχνά, άλλωστε, και μόνη η παρουσίαση του περιεχομένου αρκεί για να καταδειχθεί ο στόχος των διατάξεων. Η υπογράμμιση εκείνων των σημείων των τυπικών νόμων που παρουσιάζουν προβλήματα νομιμότητας ή συνταγματικότητας υποβοηθείται από τις παρατηρήσεις, που εμπεριέχονται στις σχετικές Εκθέσεις της Διεύθυνσης Επιστημονικών Μελετών-Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων-της Βουλής, επί των σχεδίων νόμων, πριν βεβαίως την ψήφισή τους, στο μέτρο που οι παρατηρήσεις αυτές δεν υιοθετούνται από τη Βουλή.

Εκ πρώτης όψεως, πάντως, τα ζητήματα, που εγείρονται από το σύνολο της σχετικής νομοθεσίας, είναι περισσότερο ζητήματα επιλογών πανεπιστημιακής πολιτικής, σκοπιμότητας και γενικότερου εκπαιδευτικού σχεδιασμού και λιγότερο ζητήματα νομιμότητας.

Η μεγάλη έκταση της ενότητας αυτής αφορά μόνο το παρόν, πρώτο, τεύχος του περιοδικού, ώστε να αποτυπωθεί μία σχετικά επαρκής εικόνα της νομοθετικής δραστηριότητας για τα θέματα της πανεπιστημιακής παιδείας μετά την ψήφιση του Νόμου 2083 / 1992, που τροποποίησε τον παλαιότερο, και ακόμη βασικό, Νόμο 1268 / 1982.

♦ *Νόμος 2158 / 28.6.1993 “Εκσυγχρονισμός του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ) και άλλες διατάξεις”, φ.109 / 28.6.1993, τευχ. Α΄ ΕτΚ. Στο άρθρο 7 “Θέματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης”, ρυθμίζονται αποσπασματικά θέματα θητείας μελών ΔΕΠ, δαπανών ΑΕΙ, εξαιρέσεις της πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης, κ.ά. τροποποιώντας επί μέρους τον νόμο 2083 / 21.9.1992.*

♦ *Νόμος 2174 / 20.12.1993 “Κύρωση Σύμβασης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Εταιρείας Ίδρυσης Παιδικών και Ε-*

* Πηνελόπη Φουντεδάκη, Επικ. Καθηγήτρια Γενικού Τμήματος Δικαίου Παντείου Πανεπιστημίου

ΠΕΠΘ και μεταφέροντας την ευθύνη λειτουργίας των μεταπτυχιακών σπουδών στα ΑΕΙ (μέσω εσωτερικών κανονισμών). Ταυτόχρονα προβλέπει την υποχρέωση της πολιτείας για την κάλυψη των λειτουργικών τους δαπανών μέσω του Τακτικού Προϋπολογισμού των ΑΕΙ, κατά τρόπο ανάλογο με τις προπτυχιακές σπουδές, αναγνωρίζοντας έτσι τη σημασία της δημόσιας χρηματοδότησης (σε αντιδιαστολή με τα δίδακτρα). Τέλος προσφέρει τη δυνατότητα στα Τμήματα να οργανώσουν κύκλους σεμιναρίων και σπουδών για υποψήφιους διδάκτορες, χωρίς να απαιτείται η προηγούμενη λήψη Μεταπτυχιακού Διπλώματος Εξειδίκευσης.

Η πρόταση αυτού του ενιαίου θεσμικού πλαισίου κανόνων για τις μεταπτυχιακές σπουδές έχει δημιουργήσει ήδη αντιδράσεις. Όχι μόνο δικαιολογημένες, οι οποίες αφορούν ένα αίτημα ευελιξίας και περαιτέρω ενίσχυσης της διοικητικής αυτοτέλειας των ΑΕΙ ή μία κριτική στις λεπτομερείς και ενδεχομένως γραφειοκρατικές ρυθμίσεις ορισμένων διατάξεων του Σχεδίου Νόμου. Υπάρχουν ήδη αντιδράσεις, ιδιαίτερα από εκείνες τις ισχυρές ομάδες συμφερόντων που έχουν διαμορφωθεί μέσα στα ΑΕΙ, που θέτουν πρωτίστως το ατομικό εις βάρος του συλλογικού, την εξειδικευμένη γνώση εις βάρος της συστηματικής και σφαιρικής κριτικής γνώσης, τον ανταγωνισμό χωρίς όρους εις βάρος της συνεργασίας και της διεπιστημονικότητας. Είναι ενδεικτικό ότι σχεδόν ομόφωνα η Σύνοδος Πρυτάνεων, το άτυπο αυτό όργανο που έχει επιλεγεί από το Υπουργείο Παιδείας ως ο βασικός συνομιλητής του, έχει απορρίψει την κατάργηση των διδάκτρων που προβλέπει το νομοσχέδιο, και ζητά τη διατήρηση του υπάρχοντος καθεστώτος.

Τα ζητήματα αυτά απαιτούν έναν ουσιαστικό διάλογο τόσο στα Πανεπιστημιακά όργανα όσο και ευρύτερα.

Θεσμική Επικαιρότητα

Π. ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ*

Στη “Θεσμική Ενότητα” παρουσιάζονται οι σημαντικότεροι, πρόσφατοι, νόμοι που αφορούν τα Πανεπιστήμια. Η παρουσίαση δεν περιλαμβάνει αναφορές σε ζητήματα σκοπιμότητας των σχετικών ρυθμίσεων· συχνά, άλλωστε, και μόνη η παρουσίαση του περιεχομένου αρκεί για να καταδειχθεί ο στόχος των διατάξεων. Η υπογράμμιση εκείνων των σημείων των τυπικών νόμων που παρουσιάζουν προβλήματα νομιμότητας ή συνταγματικότητας υποβοηθείται από τις παρατηρήσεις, που εμπεριέχονται στις σχετικές Εκθέσεις της Διεύθυνσης Επιστημονικών Μελετών-Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων-της Βουλής, επί των σχεδίων νόμων, πριν βεβαίως την ψήφισή τους, στο μέτρο που οι παρατηρήσεις αυτές δεν υιοθετούνται από τη Βουλή.

Εκ πρώτης όψεως, πάντως, τα ζητήματα, που εγείρονται από το σύνολο της σχετικής νομοθεσίας, είναι περισσότερο ζητήματα επιλογών πανεπιστημιακής πολιτικής, σκοπιμότητας και γενικότερου εκπαιδευτικού σχεδιασμού και λιγότερο ζητήματα νομιμότητας.

Η μεγάλη έκταση της ενότητας αυτής αφορά μόνο το παρόν, πρώτο, τεύχος του περιοδικού, ώστε να αποτυπωθεί μία σχετικά επαρκής εικόνα της νομοθετικής δραστηριότητας για τα θέματα της πανεπιστημιακής παιδείας μετά την ψήφιση του Νόμου 2083 / 1992, που τροποποίησε τον παλαιότερο, και ακόμη βασικό, Νόμο 1268 / 1982.

♦ *Νόμος 2158 / 28.6.1993 “Εκσυγχρονισμός του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ) και άλλες διατάξεις”, φ.109 / 28.6.1993, τευχ. Α’ ΕτΚ.* Στο άρθρο 7 “Θέματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης”, ρυθμίζονται αποσπασματικά θέματα θητείας μελών ΔΕΠ, δαπανών ΑΕΙ, εξαιρέσεις της πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης, κ.ά. τροποποιώντας επί μέρους τον νόμο 2083 / 21.9.1992.

♦ *Νόμος 2174 / 20.12.1993 “Κύρωση Σύμβασης μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Εταιρείας Ίδρυσης Παιδικών και Ε-*

* Πηνελόπη Φουντεδάκη, Επικ. Καθηγήτρια Γενικού Τμήματος Δικαίου Παντείου Πανεπιστημίου

φηβικών Βιβλιοθηκών και άλλες διατάξεις”, φ. 210 / 22.12.1993, τευχ. Α΄ ΕτΚ. Στο άρθρο τρίτο και τέταρτο ρυθμίζονται θέματα μισθοδοσίας, συγγραμμάτων, μονιμότητας λεκτόρων, τροποποιώντας πάλι επί μέρους τον νόμο 2083 / 1992.

♦ Νόμος 2188 / 15.2.1994 “Ρύθμιση θεμάτων διοίκησης της εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις”, φ.18 / 16.2.1994, τευχ. Α΄ ΕτΚ. Στο άρθρο 1 ρυθμίζονται θέματα ΑΕΙ, άσχετα μεταξύ τους, όπως, αρμοδιότητες Συγκλήτου, εκλογή και θητεία πρυτανικών αρχών, πρόγραμμα σπουδών, προγραμματισμός θέσεων, μετεγγραφές, παράταση θητείας μελών ΔΕΠ, κ. ά., τροποποιήσεις του ν. 2083/ 1992. Ειδικότερα για την κατάργηση του τετραετούς προγραμματισμού των θέσεων ΔΕΠ και την αντικατάστασή του με προγραμματισμό σε ετήσια βάση, σχετική είναι η Υ.Α. / Φ. 122.1 / 23 / Β2.6042 / 21.12.1995 “Ετήσιος προγραμματισμός προκηρύξεως νέων θέσεων ΔΕΠ στα ΑΕΙ”, φ. 1089 / 29.12.1995, τευχ. Β΄ ΕτΚ. Εδώ περιλαμβάνεται η καινοτομία “πρόσληψης προσωρινών διδασκόντων”. Πράγματι, στο άρθ.4 ορίζεται: “Οι πιστώσεις που χορηγούνται στα τμήματα των ΑΕΙ για την προκήρυξη θέσεων ΔΕΠ στο πλαίσιο του ετήσιου προγραμματισμού μπορούν να χρησιμοποιηθούν από αυτά για την πρόσληψη προσωρινών διδασκόντων με σύμβαση ορισμένου χρόνου. Η πίστωση αυτή ανήκει αποκλειστικά στο τμήμα που χορηγήθηκε και μπορεί να μετατραπεί σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή και να προκηρυχθεί σε θέση ΔΕΠ της βαθμίδας και του γνωστικού αντικείμενου για το οποίο εγκρίθηκε.”

♦ Νόμος 2327 / 26.7.1995 “Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας, ρύθμιση θεμάτων έρευνας παιδείας και μετεκπαίδευσης εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις”, φ.156 / 30.7.1995, τευχ. Α΄ ΕτΚ. Στο άρθρο 1 ιδρύεται το Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας (ΕΣΥΠ) ως ανεξάρτητη διοικητική αρχή. Στην Ολομέλεια συμμετέχουν περισσότερα από 145 μέλη, τα λοιπά όργανα είναι ο πρόεδρος, που διορίζεται από τον Υπουργό ΕΠΘ ύστερα από γνώμη της διαρκούς επιτροπής μορφωτικών υποθέσεων της Βουλής, η (πενταμελής) διοικούσα επιτροπή, τα τμήματα και οι τομείς τμημάτων, οι μονάδες και τομείς μονάδων. Όλος αυτός ο δυσκίνητος μηχανισμός θεσμοθετείται μεν από το νόμο, μπορεί όμως να λειτουργήσει μόνο μετά την έκδοση των προβλεπόμενων προεδρικών διαταγμάτων, τα οποία δεν έχουν ακόμη εκδοθεί. Στο άρθρο 2 προβλέπεται η ίδρυση του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας (ΚΕΕ), το οποίο ήδη λειτουργεί

μετά την έκδοση του σχετικού π.δ. Στο άρθρο 11 του νόμου με τίτλο “Θέματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης” σωρεύονται διάφορες διατάξεις για συγγράμματα, για χορήγηση επιδόματος στα μέλη της Ακαδημίας Αθηνών [“χωρίς απόδοση λογαριασμού για έξοδα κίνησης, ποσό ίσο προς τα τρία τέταρτα (3/4) του συνόλου των αποδοχών μέλους ΔΕΠ βαθμίδας καθηγητή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών με υπηρεσία είκοσι εννέα (29) ετών”], για ισοτιμία πτυχίων ΚΑΤΕΕ και, τέλος, για τη λειτουργία του Ελεύθερου Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ) σύμφωνα με το άρθρο 27 του νόμου 2083, τη ρύθμιση των αρμοδιοτήτων της Διοικούσας Επιτροπής και την ανάληψη των δαπανών λειτουργίας της και αποζημίωσης των μελών της (εδ.8 του άρθρου 11 του νόμου 2327).

Το Δεκέμβριο του 1998 ανακοινώθηκε η σύγκληση της ολομέλειας του ΕΣΥΠ από τον Πρόεδρό του για τις 16 και 17 Ιανουαρίου 1999, με θέμα ημερήσιας διάταξης : “Η παιδεία και οι προοπτικές της, όπως αυτές διαμορφώνονται μετά τις πρόσφατες αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα”. Σχετική είναι η Γνωμοδότηση αρ. 793 / 1998 του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, Τμ. Γ΄, Συνεδρίαση της 23.12.1998, επί του ερωτήματος “Δυνατότητα σύγκλησης της ολομέλειας του ΕΣΥΠ ν. 2327/1995.” Η γνωμοδότηση καταλήγει στη θεμελιωμένη διαπίστωση: “ Κατά νομική και λογική συνέπεια, η σύγκληση της ολομέλειας του ΕΣΥΠ ...υπό του Προέδρου αυτού κατά τις άνω ημερομηνίες ..., στην τακτική ετήσια συνεδρίαση, χωρίς να έχουν τεθεί σε λειτουργία οι υπηρεσιακές μονάδες του, χωρίς να έχει εκδοθεί η ... απαιτούμενη διαπιστωτική πράξη... δεν είναι...δυνατή, ανεξαρτήτως της κακής συγκροτήσεως αυτής, σε περίπτωση μη υποδείξεως εκπροσώπων υπό αρμοδίων φορέων, στους οποίους το σχετικό ερώτημα υποβλήθηκε σε συντομότερο του υπό του νόμου αξιουμένου χρόνου (μηνός).

♦ Νόμος 2413 / 14.6.1996 “Η ελληνική παιδεία στο εξωτερικό η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις”, φ.124 / 17.6.1996, τευχ. Α΄ ΕτΚ. Στο Κεφάλαιο Θ΄ με τίτλο “Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελληνικών Σπουδών” (άρθρα 32 και 33) ρυθμίζεται η ίδρυση και λειτουργία του “Διεθνούς Πανεπιστημίου Ελληνικών Σπουδών” ως νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου “με σκοπό κυρίως τη φοίτηση και έρευνα σε θέματα ελληνικής γλώσσας, του ελληνικού πολιτισμού και της ορθόδοξης χριστιανικής παράδο-

σης, καθώς και σε άλλα επιστημονικά θέματα που αναπτύσσονται στην Ελλάδα”. Έδρα του “Πανεπιστημίου” “καθορίζεται η περιοχή της Αρχαίας Ολυμπίας”. Με προεδρικό διάταγμα μέλλει να προσδιορισθούν η ισχύς των τίτλων σπουδών και οι δυνατότητες “κατάταξης σε τμήματα ΑΕΙ της ημεδαπής”, καθώς και “η διαδικασία επιλογής των διδασκόντων”, αλλά και πολλά άλλα στο πλαίσιο μιας ευρύτατης, μάλλον υπερβαίνουσας τα συνταγματικά όρια, εξουσιοδότησης. Στην “Έκθεση στο σχέδιο νόμου” της Διεύθυνσης Επιστημονικών Μελετών –Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων– της Βουλής είχαν διατυπωθεί αντιρρήσεις επί του τότε σχεδίου νόμου, οι οποίες δεν ελήφθησαν υπόψη και παρέμειναν και στο μετέπειτα νόμο. “Το Διεθνές Πανεπιστήμιο δεν αποτελεί ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα και δεν υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 16 του Συντάγματος... Η λειτουργία των τυχόν παραρτημάτων που θα ιδρυθούν στην αλλοδαπή θα διέπεται, κατ’ αρχήν, από το δίκαιο της αντίστοιχης χώρας. Σε κάθε περίπτωση, το Πανεπιστήμιο δεν είναι ‘διεθνές’ ... Ο διεθνής χαρακτήρας του Πανεπιστημίου αυτού συγχέεται προφανώς με τη δυνατότητα εγγραφής σε αυτό και αλλοδαπών φοιτητών.”

♦ *Νόμος 2454 / 24.1.1997 “Ρύθμιση θεμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις”, φ. 7 / 30.1.1997, τευχ. Α’ ΕτΚ.* Με το νόμο αυτό, μεταξύ άλλων, επαναχορηγείται σε ορισμένες κατηγορίες μόνιμων μελών ΔΕΠ το δικαίωμα να ζητήσουν την προκήρυξη της θέσης τους στην επόμενη βαθμίδα, θεσπίζεται ο έλεγχος νομιμότητας από τον Υπουργό ΕΠΘ του διορισμού των μελών ΔΕΠ εντός τριών μηνών (ο πρύτανης δεν μπορεί να στέλνει τις σχετικές πράξεις στο ΦΕΚ χωρίς τον προηγούμενο έλεγχο), ρυθμίζονται θέματα μεταπτυχιακών σπουδών και διευκολύνεται η αυτοδύναμη λειτουργία ΑΕΙ.

♦ *Νόμος 2517 / 11.8.1997 “Εκλογή Διδακτικού Προσωπικού των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και άλλες διατάξεις”, φ. 160 / 11.8.1997, τευχ. Α’ ΕτΚ.* Με το νόμο αυτό (άρθρα 1 και 2) δίνεται το δικαίωμα κρίσης για την επόμενη βαθμίδα σε όλα τα μέλη ΔΕΠ, μετά τη συμπλήρωση τριών ετών παραμονής στη βαθμίδα τους. Οι Λέκτορες είναι μόνο επί θητεία. Οι Επίκουροι Καθηγητές μονιμοποιούνται μετά την παρέλευση της τριετίας, με αίτησή τους και μετά από κρίση που “βασίζεται κυρίως στο συνο-

λικό διδακτικό και ερευνητικό έργο των κρινόμενων, λαμβανομένου υπόψη και του διοικητικού τους έργου". Όλες οι κρίσεις για εξέλιξη είναι ανοικτές, συνεπώς καταργείται η ευεργετική μεταχείριση των Αναπληρωτών Καθηγητών που εκρίνοντο χωρίς προκήρυξη της θέσης τους. Το προνόμιο πάντως παραμένει για τους υπηρετούντες Αναπληρωτές κατά τη δημοσίευση του νόμου 2517 (11.8.97). Στο άρθρο 3 κατ' εξαίρεση των ανοικτών διαδικασιών προβλέπεται η ευεργετική ρύθμιση για την ένταξη βοηθών, επιστημονικών συνεργατών και μελών ΕΕΠ, με διδακτορικό εντός ενός έτους, στη βαθμίδα του Λέκτορα. Μετά την παρέλευση του έτους έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν την προκήρυξη θέσης Λέκτορα, η πλήρωση της οποίας γίνεται με ανοικτή διαδικασία. Διατυπώθηκαν αμφιβολίες στο κατά πόσον οι ανάγκες των ΑΕΙ σε νέα γνωστικά αντικείμενα σχετίζονται με τα αντικείμενα των υπηρετούντων βοηθών και επιστημονικών συνεργατών (οι βοηθοί προσελήφθησαν μεταξύ του 1964 και του 1977, οι επιστημονικοί συνεργάτες προσελήφθησαν μεταξύ του 1977 και του 1983). Στο άρθρο 5 θεσπίζεται η δυνατότητα μετακίνησης ενός μέλους ΔΕΠ από ένα τμήμα σε άλλο, του ίδιου ή άλλου Πανεπιστημίου ρητά απαγορεύεται η μετακίνηση προς τα Πανεπιστήμια των νομών Αττικής και Θεσσαλονίκης.

♦ *Νόμος 2525 / 19.9.1997 "Ενιαίο Λύκειο, πρόσβαση των αποφοίτων του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις", φ. 188 / 23.9.1997, τευχ. Α' ΕτΚ.* Στο άρθρο 2 του νόμου με τίτλο "Πρόσβαση των κατόχων Απολυτηρίου Ενιαίου Λυκείου στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση", στην παρ. 6 θεσμοθετούνται στα ΑΕΙ και ΤΕΙ τα Προγράμματα Σπουδών Επιλογής (ΠΣΕ) "με έμφαση σε νέα γνωστικά αντικείμενα και στις διατμηματικές συνεργασίες", τα οποία "οδηγούν σε πτυχίο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης". Προβλέπονται ως αρμόδια όργανα για τη λειτουργία τους "η Συνέλευση, ο Πρόεδρος και ο Διευθυντής του ΠΣΕ", ορίζονται οι κατηγορίες των εισαγομένων, θεσπίζονται κατά προτεραιότητα τα κριτήρια επιλογής τους και ρυθμίζεται η δυνατότητα επιβολής τελών εγγραφής και φοίτησης για κάλυψη των λειτουργικών δαπανών του ΠΣΕ. Στο τελευταίο εδάφιο της παρ. 6 παρέχεται εξουσιοδότηση για την έκδοση υπουργικής απόφασης που θα ρυθμίζει όλα τα σχετικά ζητήματα. Στην "Έκθεση στο σχέδιο νόμου" της Διεύθυνσης Ε-

πιστημονικών Μελετών - Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων-της Βουλής αναφέρονται τα εξής για το άρθρ. 2 παρ. 6 (ΠΣΕ): “Εν προκειμένω είναι δυνατόν να αναπτυχθεί προβληματισμός σχετικά με την αρμονία των εισαγομένων ρυθμίσεων με τις συνταγματικές προβλέψεις του άρθρου 16 παρ. 5Σ. περί πλήρους αυτοδιοικήσεως των ΑΕΙ. Εξ’ άλλου, ζήτημα γεννάται ως προς το κατά πόσον η νομοθετική εξουσιοδότηση της περιπτώσεως (α) του άρθρου 2 παρ.6 Σχ.Ν. ανταποκρίνεται στα κριτήρια ειδικότητας που θέτει το άρθρο 43 παρ.2Σ., εν όψει και της νομοθετικής διαπλάσεως των συνταγματικών αυτών διατάξεων από το ΣτΕ.” Σε κάθε περίπτωση, ιδιαίτερο νομικό πρόβλημα συνιστά ο τρόπος εισαγωγής των φοιτητών στα ΠΣΕ και κατά πόσον αυτός εναρμονίζεται με τη συνταγματική αρχή της ισότητας, στο πλαίσιο του συστήματος των εισαγωγικών εξετάσεων για τα ΑΕΙ.

Λίγο αργότερα, η νομοθετική ρύθμιση για τα ΠΣΕ εξειδικεύεται με την Υ.Α. 6495 / 3.11.1997 “Οργάνωση και λειτουργία Προγραμμάτων Σπουδών Επιλογής στα ΑΕΙ και ΤΕΙ” , φ.975 / 4.11.1997, τευχ. Β’ ΕτΚ. Σύμφωνα με την υπουργική απόφαση “δεν προκαλείται δαπάνη εις βάρος του κρατικού προϋπολογισμού”. Προτάσεις για την κατάρτιση ΠΣΕ υποβάλλονται από Τμήματα ΑΕΙ ή / και ΤΕΙ κατευθείαν προς το ΥΠΕΠΘ (διαβιβάζει ο πρύτανης)ή προτείνονται από “ομάδες μελών ΔΕΠ μετά από απόφαση της Συγκλήτου”. Στην πρόταση θα πρέπει να αναφέρεται, μεταξύ άλλων και το ύψος “του τέλους εγγραφής όσων εγγράφονται στο πρόγραμμα και συμπληρώνουν στο τέλος του ημερολογιακού έτους το 25ο έτος της ηλικίας τους”. Ανώτατο όργανο διοίκησης του ΠΣΕ είναι η Συνέλευση ΠΣΕ που απαρτίζεται από 11 έως 30 μέλη ΔΕΠ, που διδάσκουν στο ΠΣΕ, χωρίς να είναι σαφές το νομικό πλαίσιο λειτουργίας της Συνέλευσης. Στο άρθρο 4 ορίζονται τα ποσοστά των εισαγομένων κατά κατηγορίες, όπου εμφανίζεται να ευνοούνται “οι συμμετέχοντες στις Γενικές Εξετάσεις” (με ποσοστό 45%) και οι φοιτητές σε Πανεπιστήμια του εξωτερικού (20%). “Για τους υποψηφίους κάτω των 25 ετών που εγγράφονται στο Πρόγραμμα Σπουδών Επιλογής η φοίτηση είναι δωρεάν. Το κόστος των σπουδών τους καλύπτεται από την κρατική επιχορήγηση προς το Τμήμα που έχει τη διοικητική ευθύνη χορήγησης του πτυχίου.”

Η Διεύθυνση Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης-Τμήμα Β΄-του ΥΠΕΠΘ με προκήρυξη ενέργειας με τίτλο “Προγράμματα Σπουδών Επιλογής” καλεί τους ενδιαφερομένους φορείς να υποβάλουν προτάσεις για ΠΣΕ έως τις 3.12.1997. Σε αυτήν αναφέρονται μεταξύ άλλων: “Η ενέργεια έχει πιλοτικό χαρακτήρα ως προς την εφαρμογή της και θα χρηματοδοτήσει περίπου 30 έργα... Η ενέργεια αποβλέπει στην εισαγωγή διατμηματικών ή διυδρυνατικών ΠΣΕ στα ΑΕΙ και ΤΕΙ, που θα λειτουργούν παράλληλα με τα υπάρχοντα προγράμματα και που θα εστιάζονται σε νέους γνωστικούς ή και διεπιστημονικούς τομείς.” Αναλυτικά, το πλαίσιο και τα χαρακτηριστικά των ΠΣΕ αναλύονται στον Κανονισμό Υποβολής Προτάσεων για Χρηματοδότηση των ΠΣΕ. Το σχετικό Έντυπο Υποβολής Πρότασης για Χρηματοδότηση περιλαμβάνει ανάλυση προϋπολογισμού και χρονοδιάγραμμα με έναρξη από το 1998 και λήξη το 1999, προβλέπονται αμοιβές μελών ΔΕΠ, “έξωτερικών συνεργατών”, “αμοιβές στελεχών άλλων φορέων που θα συμμετέχουν στο έργο”, “αμοιβές άλλων κατηγοριών προσωπικού για οργανωτική και διοικητική υποστήριξη του έργου”, και τέλος “δαπάνες μετακινήσεων και διαμονής”. Από το τεχνικό δελτίο δεν προβλέπεται δαπάνη για βιβλία, επιστημονικά περιοδικά, συγράμματα, ενίσχυση τεχνικής υποδομής βιβλιοθηκών.

Ακολουθούν πολλές υπουργικές αποφάσεις με τις οποίες εγκρίνονται Προγράμματα Σπουδών Επιλογής σε ΑΕΙ και ΤΕΙ βλ. π.χ. φ. 197 / 3.3.1998, τευχ. Β΄ ΕτΚ και φ. 256 / 16.3.1998, τευχ. Β΄ ΕτΚ.

Ακολουθεί η Υ.Α. Β1 / 759 / 25.11.1998 “Τροποποίηση της 6495 / 1997 Υ.Α. για την Οργάνωση και λειτουργία Προγραμμάτων Σπουδών Επιλογής στα ΑΕΙ και στα ΤΕΙ”, φ. 1217 / 27.11.1998, τευχ. Β΄ ΕτΚ. Βάσει της υπ’ αριθμ. 2830/1999 απόφασης του ΣτΕ (Ε΄ Τμήμα) ακυρώθηκε η Υ.Α. Β1 138/27.2.1998 απόφαση του Υπουργού ΕΠΘ που ενέκρινε τη λειτουργία Προγράμματος Σπουδών Επιλογής Μηχανικών, Μηχτρονικής και Ιατρικής Τεχνολογίας στο Πολυτεχνείο Κρήτης. Η υπουργική απόφαση ακυρώθηκε για τους εξής λόγους: Πρώτον η διάταξη της υποπ. ζ της παρ. 6 του άρθρου 2 του Ν. 2525/1997, κατ’ εξουσιοδότηση της οποίας εκδόθηκαν η κανονιστική Υ.Α. 6495/3.11.1997 και η προσβαλλομένη, προβλέπει ότι οι προϋποθέσεις και διαδικασία εγγραφής των φοιτητών στα ΠΣΕ παραβιάζουν αφ’ ενός

την αρχή της αξιοκρατίας, αφού βασίζονται σε μη ακαδημαϊκά κριτήρια, αφ' ετέρου την αρχή της ισότητας, αφού επιτρέπουν την εισαγωγή στα ΑΕΙ με διαφορετικό τρόπο πρόσβασης χωρίς να δικαιολογείται αυτό από την αντιδιαστολή των ΠΣΕ από τα συμβατικά προγράμματα σπουδών. Δεύτερον, η ίδια διάταξη (2§6 ζ Ν. 2525/1997) κατά παράβαση του άρθρου 43 §2, 4 του Συντάγματος, δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένη ρύθμιση των θεμάτων που καλείτο να ρυθμίσει λεπτομερέστερα η κανονιστική Υ.Α. Ειδικότερα δεν αντιδιαστέλλει το αντικείμενο και το περιεχόμενο των ΠΣΕ από το αντίστοιχο των συμβατικών προγραμμάτων, δεν καθορίζει την μορφή των οργάνων που διοικούν τα ΠΣΕ με βάση την ιδιομορφία τους, δεν παρέχει οργανωτικές και λειτουργικές εγγυήσεις ως προς τη σχέση των ΠΣΕ και των συμβατικών προγραμμάτων. Βάσει των ανωτέρω κρίθηκε ανίσχυρη και η Υ.Α. 6495/3.11.1997, που ρυθμίζει συνολικά τον θεσμό των ΠΣΕ. Κατά συνέπεια, διοικητικές πράξεις που εκδίδονται βάσει του κριθέντος ως ανίσχυρου κανονιστικού πλαισίου (π.χ. πτυχία) είναι ακυρωτέα.

♦ *Νόμος 2530 / 21.10.1997 "Υπηρεσιακή κατάσταση και αναμόρφωση μισθολογίου του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού και του εκπαιδευτικού προσωπικού των Ιδρυμάτων της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Α.Ε.Ι.-Τ.Ε.Ι.-Μισθολογικές ρυθμίσεις ερευνητών των ερευνητικών ιδρυμάτων και άλλων συναφών κατηγοριών και άλλες διατάξεις"*, φ. 218 / 23.10.1997, τευχ. Α' ΕτΚ. Στο άρθρ. 1 καθορίζεται το έργο των μελών ΔΕΠ, διδακτικό, ερευνητικό-επιστημονικό, διοικητικό. Στο άρθρ. 2 προβλέπονται δύο κατηγορίες ΔΕΠ: α. πλήρους, β. μερικής απασχόλησης. Τα μέλη ΔΕΠ πλήρους απασχόλησης υποχρεούνται "να διαμένουν και να εγκαθίστανται στο νομό όπου εδρεύει το Τμήμα του ΑΕΙ στο οποίο υπηρετούν", να έχουν ελάχιστο όριο διδασκαλίας έξι (6) ώρες εβδομαδιαίως και "να παρευρίσκονται στους πανεπιστημιακούς χώρους δεκατέσσερις (14) ώρες εβδομαδιαίως". Στη συνέχεια καθορίζονται οι δραστηριότητες τις οποίες είναι δυνατόν να ενεργεί το μέλος ΔΕΠ αποκλειστικής απασχόλησης. Τα μέλη ΔΕΠ μερικής απασχόλησης υποχρεούνται να έχουν ελάχιστο όριο διδασκαλίας τρεις (3) ώρες και παραμονής στο ΑΕΙ επτά (7) ώρες. Σύμφωνα με την παρ. 7, αποκλίσεις από το ελάχιστο όριο διδασκαλίας επιτρέπονται μόνο σε περιπτώσεις πλεονάζοντος προσωπικού και στα Γενικά Τμήματα. Στην παρ. 5 ορίζεται ότι "εί-

ναι δυνατόν να χορηγείται άδεια μέχρι δύο εβδομάδες ανά εξάμηνο σε μέλη ΔΕΠ για τη συμμετοχή τους σε επιστημονικά συνέδρια, σεμινάρια, βραχύχρονη διδασκαλία σε Πανεπιστήμια του εξωτερικού...” Στην παρ.8 αναγράφονται τα ποσοστά που επισπράττει το οικείο ΑΕΙ από τις αμοιβές των μελών ΔΕΠ πλήρους απασχόλησης μέσω του Ειδικού Λογαριασμού, τα οποία ορίζονται αναλόγως της δραστηριότητας σε 15%, 20% και 30%. Στην παρ. 10 ορίζεται: “Κάθε μέλος ΔΕΠ είναι υποχρεωτικώς πλήρους απασχόλησης για τα πρώτα τρία (3) έτη από το διορισμό του σε ελληνικό ΑΕΙ.” Τέλος, στην παρ. 11: “Τα μέλη ΔΕΠ μερικής απασχόλησης δεν μπορούν να εκλέγονται Πρόεδροι ή Αναπληρωτές Πρόεδροι Τμημάτων, Κοσμήτορες, Πρυτάνεις, Αντιπρυτάνεις, δε συμμετέχουν στη Σύγκλητο και δεν εκλέγονται Διευθυντές σε εργαστήρια και κλινικές”. Στο άρθ.3 καθορίζεται μία πολυδαίδαλη διαδικασία για την τήρηση των προηγούμενων. Στα άρθρα 4, 5 και 6 ρυθμίζεται ο έλεγχος, η αναστολή και τα ασυμβίβαστα. Στα άρθρα 13 και 14 ορίζονται οι αποδοχές των μελών ΔΕΠ πλήρους και μερικής απασχόλησης, αντιστοίχως, όπου εμφανίζεται το μεγαλύτερο μέρος των συνολικών αποδοχών να προέρχεται από επιδόματα. Στη σχετική, εκτενή, “Έκθεση στο σχέδιο νόμου” της Διεύθυνσης Επιστημονικών Μελετών –Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων– της Βουλής εκτίθεται κατ’ αρχάς το βασικό συνταγματικό πλαίσιο εντός του οποίου οφείλει να κινηθεί ο κοινός νομοθέτης, κάτι που μάλλον δεν φαίνεται να ισχύει για το σύνολο των ρυθμίσεων. Ενδεικτικά αναφέρεται: “Η δια νόμου επιβολή στα μέλη ΔΕΠ της υποχρέωσης να διδάσκουν εβδομαδιαίως τουλάχιστον έξι ώρες, θα υποχρέωνε τα Τμήματα να αναδιαρθρώσουν τα προγράμματα σπουδών διδασκαλίας τους ανακατανέμοντας και τα διδακτικά καθήκοντα του προσωπικού τους, προκειμένου να ικανοποιηθεί η ανάγκη του *minimum* διδασκαλίας ενός εκάστου των μελών τους, κάτι όμως που δε φαίνεται να συμβαδίζει με την ακαδημαϊκή ελευθερία,” Και ακόμη: “Ούτε, εξ άλλου, η υποχρέωση ελάχιστης παραμονής στους πανεπιστημιακούς χώρους ανεξάρτητα από τη φύση και τις ανάγκες της παραγόμενης εντός αυτών έρευνας φαίνεται να ευρίσκεται, αυτή καθ’ εαυτή, σε απόλυτη σύμπτωση με την ιδιότητα των μελών ΔΕΠ ως δημόσιων λειτουργών και την συνακόλουθη διαφοροποίησή τους από τους λοιπούς δημόσιους υπαλλήλους.”

Επίσης, σχολιάζεται το ελάχιστο διάστημα που χορηγείται ως άδεια εξωτερικού, ως εξής: “Γεννάται όμως εν προκειμένω το ερώτημα αν ο περιορισμός των δύο εβδομάδων για τη συμμετοχή σε σεμινάρια στο εξωτερικό ή για διδασκαλία σε αλλοδαπά πανεπιστήμια συμβαδίζει με την ακαδημαϊκή ελευθερία, έκφανση της οποίας αποτελεί και το εδώ συζητούμενο καθήκον και δικαίωμα.” Ακόμη ασκείται κριτική στη διάταξη που αφορά το παρακρατούμενο ποσοστό. Ειδικότερα για την αύξηση των μηνιαίων αποδοχών με τη μορφή ειδικού ερευνητικού επιδόματος στην έκθεση τονίζεται ότι “δημιουργεί αμφιβολίες για τη συνταγματικότητα της, εφόσον το επίδομα αυτό δεν είναι συντάξιμο”. Το ζήτημα τίθεται στο μέτρο που το επίδομα αυτό αντιστοιχεί απολύτως με εργασία που είναι σύμφυτη προς το επάγγελμα του μέλους ΔΕΠ.

♦ *Νόμος 2552 / 23.12.1997 “Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και άλλες διατάξεις”, φ. 266 / 24.12.1997, τευχ. Α΄ ΕτΚ.* Το ΕΑΠ θεσπίζεται ως αυτοτελές και πλήρως αυτοδιοικούμενο ΑΕΙ με τη μορφή του νπδδ, έχει έδρα την Πάτρα και αποστολή του είναι “η εξ αποστάσεως παροχή προπτυχιακής και μεταπτυχιακής εκπαίδευσης και επιμόρφωσης με την ανάπτυξη και αξιοποίηση κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και μεθόδων διδασκαλίας”. Βασική λειτουργική μονάδα του ΕΑΠ είναι η Θεματική Ενότητα (Θ.Ε.), που καλύπτει ένα διακεκριμένο γνωστικό αντικείμενο κάθε Θ.Ε. περιλαμβάνει τρία εξαμηνιαία μαθήματα. Προβλέπονται πέντε Σχολές που παρέχουν προγράμματα σπουδών, συγκροτούμενα από συνδυασμούς Θ.Ε. Τα προγράμματα σπουδών καθορίζονται με απόφαση της Συγκλήτου, ύστερα από πρόταση της Κοσμητείας, και εγκρίνονται από τον Υπουργό ΕΠΘ. Όργανα διοίκησης του ΕΑΠ είναι η Σύγκλητος, ο Πρύτανης, ο Αντιπρύτανης, οι Κοσμητείες και οι Κοσμήτορες. Οι φοιτητές δεν έχουν συμμετοχή σε κανένα όργανο. Αναλυτικά ρυθμίζονται τα θέματα τίτλων, διαδικασίας εγγραφής και σπουδών, οι διοικητικές υπηρεσίες, το εκπαιδευτικό υλικό, οι πόροι, κ.ά. Στη σχετική “Έκθεση στο σχέδιο νόμου” της Διεύθυνσης Επιστημονικών Μελετών-Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων-της Βουλής υπογραμμίζονται τα σημεία εκείνα που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν συνταγματικά προβλήματα. Ειδικότερα για το ζήτημα της μη συμμετοχής φοιτητών στα όργανα διοίκησης τονίζεται: “Δεδομένου ... ότι οι φορείς του δικαιώματος της ακαδημαϊκής

ελευθερίας είναι και οι φοιτητές ... πλήρης αποκλεισμός τους από τη διοίκηση ενός ΑΕΙ πρέπει να ερείδεται σε πολύ ισχυρούς λόγους για να γίνει αποδεκτός.Βεβαίως η εξ ορισμού ιδιομορφία του ΕΑΠ ...δικαιολογεί μία διαφορετική ρύθμιση. Ερωτάται μήπως θα ήταν δυνατόν να προβλεφθεί από τον νόμο μία, έστω και πολύ περιορισμένη, εκπροσώπηση των σπουδαστών σε ορισμένα όργανα ή διαδικασίες.” Επόμενο σημείο κριτικής του νομοσχεδίου, που παρέμεινε ως είχε στον νόμο, είναι τα κριτήρια εισαγωγής των φοιτητών: “...με βάση τη συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της αξιοκρατίας (άρθρα 5 παρ.1 Σ. και 25 παρ.1 Σ.) εάν οι υποψήφιοι είναι περισσότεροι από τις διατιθέμενες θέσεις φοιτητών, η διαδικασία επιλογής θα πρέπει να στηρίζεται στην εκτίμηση της αξίας των υποψηφίων. Αυτό γίνεται με το σύστημα των εισαγωγικών εξετάσεων στα ΑΕΙ που ισχύει σήμερα. Όμως κατά το άρθρ. 5 παρ.2 επ. ΣχΝ, η εγγραφή των φοιτητών στο ΕΑΠ γίνεται χωρίς εξετάσεις. Στην περίπτωση δε που οι υποψήφιοι είναι περισσότεροι από τις παρεχόμενες θέσεις, το νομοσχέδιο προβλέπει ένα σύστημα επιλογής που στηρίζεται στην κατάταξη των υποψηφίων σε ομάδες. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι η κάθε ομάδα λειτουργεί κατ’ αποκλεισμό της άλλης, πρέπει δηλαδή να εξαντληθούν οι υποψήφιοι της πρώτης ομάδας για να εγγραφούν εκείνοι της επόμενης. Η ρύθμιση αυτή παρίσταται κάπως προβληματική, διότι η κατάταξη των υποψηφίων στις ομάδες αυτές δεν γίνεται με αξιοκρατικό κριτήριο (π.χ. βαθμός απολυτηρίου), αλλά απλώς με βάση την ηλικία και τον τόπο διαμονής, πράγμα που δικαιολογείται μέχρι ενός σημείου από την ιδιομορφία του ΕΑΠ.”

Ειδικότερα θέματα ρυθμίζουν οι Υ.Α. Β7/16 / 19.1.1998 “Καθορισμός αριθμού φοιτητών στα προγράμματα του ΕΑΠ για το 1998”, φ.41/27.1.1998, τευχ. Β’ ΕτΚ καθώς και η Υ.Α. Β1 / 736 / 23.11.1998 “Έγκριση Προγραμμάτων Σπουδών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου”, φ. 124 /11.2.1998, τευχ. Β’ ΕτΚ

♦ Νόμος 2621 / 19.6.1998 “Ρύθμιση θεμάτων οργάνωσης και λειτουργίας των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και άλλες διατάξεις”, φ. 136 / 23.6.1998, τευχ. Α’ ΕτΚ. Στο άρθρο 2 παρ.16 του νόμου αυτού προβλέπεται η εφαρμογή των διατάξεων του εδ.β. της παρ. 1 του άρθρου 2 του ν. 1865/1989 σε συνδυασμό με το άρθρο 13 του ν. 2194/1994, δηλαδή επαναφέρεται “στιγμιαία” η καταργηθείσα “αμαρτωλή” δυνατότητα μετεγγραφής από ΑΕΙ

του εξωτερικού, χωρίς εξετάσεις για λόγους υγείας, με τη διευκρίνιση ότι: “Η παρούσα διάταξη ισχύει μόνο για το ακαδημαϊκό έτος 1998-1999”. Με την Υ.Α. Φ.1 /Β3 /4558 της 16.9/1.10.98 ρυθμίζεται η σχετική πρόβλεψη, αναφέρονται οι λόγοι υγείας και ορίζεται ειδικότερα, μεταξύ άλλων, ότι “οι υποψήφιοι υποβάλλουν σχετική αίτηση μεταξύ 16 και 30 Οκτωβρίου 1998...” (εδ.2.) Η συγκεκριμένη “φωτογραφική” διάταξη έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την συνταγματική έννοια της ισότητας και του κράτους δικαίου.

♦ *Νόμος 2640 / 2.9.1998 “Δευτεροβάθμια τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις”, φ. 206 / 3.9.1998, τευχ. Α ΈτΚ.* Στο άρθρο 11 ρυθμίζεται η πρόσληψη ερευνητικού προσωπικού για την εκτέλεση προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από τους ειδικούς λογαριασμούς των ΑΕΙ. Με βάση το άρθρο 12 επεκτείνεται η νομοθετική πρακτική των εγγραφών καθ’ υπέρβαση στα ΑΕΙ και ΤΕΙ για λόγους υγείας. Στο άρθρο 15 παρ. 1 θεσπίζονται τα διατμηματικά προπτυχιακά προγράμματα σπουδών στο ίδιο ΑΕΙ που οδηγούν σε ξεχωριστό πτυχίο. Στην παρ.2 τροποποιείται η παλαιά πρόβλεψη που απαιτούσε πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου για την έκδοση π.δ. για συγχώνευση, ίδρυση, κατάργηση και μετονομασία ΑΕΙ, Σχολής ή Τμήματος τώρα αρκεί η πρόταση των Υπουργών ΕΠΘ, Οικονομικών και Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, “ύστερα από γνώμη του οικείου ΑΕΙ και του ΣΑΠ”. Στην παρ. 3 τροποποιείται η σύνθεση της Κ.Ε.Ε.Μ.Ε., με συνέπεια η Επιτροπή για τις μετεγγραφές να ορίζεται από μέλη ΔΕΠ μόνο του Α.Π.Θ. και του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Στο άρθρο 17 προβλέπεται η επαναφορά των Επικουρων Καθηγητών παλαιών Υφηγητών, εφόσον έχουν εκδοθεί αμετάκλητες δικαστικές αποφάσεις.

Συνέδρια για Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

1. Το 17ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο του “Δικτύου Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης των Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων” [EUCEN (European Universities Continuing Education Network)]

Reykjavik, Ισλανδία, 24-27 Ιουνίου 1999

Φιλοξενείται από το Ινστιτούτο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου της Ισλανδίας. Για περισσότερες πληροφορίες: <http://www.hi.is/en/ur/m>, και για πληροφορίες για το ταξίδι στην Ισλανδία: <http://www.icetourist.is>.

2. Το Συνέδριο του Copernicus για τα “Ενδυναμωμένα Πανεπιστήμια” (Sustainable Universities): ενδο-, πολυ-, και διεπιστημονικά θέματα και επιλογές.

Βαρθελώνη, 1-2 Ιουλίου 1999

3. Η 21η Ετήσια Δημόσια Συζήτηση (Forum) της Ευρωπαϊκής Εταιρίας Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης [EAIR (European Higher Education Society)]

Πανεπιστήμιο του Lund, Σουηδία, 22-25 Αυγούστου 1999

Θέμα του συνεδρίου: “Καινούριες Πραγματικότητες – Ανανεωμένα Πανεπιστήμια” (*New Realities – Renewed Institutions*). Περισσότερες πληροφορίες διατίθενται στη θέση του Forum στο διαδίκτυο, <http://www.evaluat.lu.se/eair> ή μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στο eair99@mail.evaluat.lu.se.

4. Το Εξαμηνιαίο Συνέδριο της CRE

Πανεπιστήμιο της Valencia, Ισπανία, 28-29 Οκτωβρίου 1999

Για πληροφορίες σχετικά με το συνέδριο, επικοινωνήστε με τη Lise Karageorge Grossrieder (karageor@uni2a.unige.ch) στη γραμματεία της CRE.

5. Το 19ο Συνέδριο της Εταιρίας Συγκριτικής Εκπαίδευσης στην Ευρώπη [CESE (Comparative Education Society in Europe)]

Πανεπιστήμιο της Bologna, Ιταλία, 3-7 Σεπτεμβρίου 2000

Θέμα του συνεδρίου: Η εμφάνιση της “κοινωνίας της γνώσης”: από τους *clerici vagantes* στο Internet (*The emergence of the “knowledge society”: from clerici vagantes to Internet*). Περισσότερες πληροφορίες διατίθενται στη θέση στο διαδίκτυο, <http://www.unibo.it/CESE-conference>, ή μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στο cese-org@scforn.unibo.it.